

ACADEMIA ROMÂNĂ

NOTELE UNUI ISTORIC

CU PRIVIRE LA

EVENIMENTELE DIN BALCANI

DE

N. IORGA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

CU 1 FACSIMILE.

EXTRAS DIN:

ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE

Seria II. — Tom. XXXV.

MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE

BUCUREȘTI

LIBRARIILE SOCEC & Comp., și C. SFETEA

LEIPZIG

VIENA

OTTO HARRASSOWITZ.

GEROLD & COMP.

1913.

33.464

Prețul 50 bani.

Analele Societății Academice Române. — Seria I :

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1873.

Analele Academiei Române. — Seria II:

L. B.

Tom. I—X. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1879—1888.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1878—1888 2.—

Tom. XI—XX. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1888—1898.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1888—1898 2.—

Tom. XX. — Desbaterile Academiei în 1898—9 5.—

» *XXII.—Memoriile Secțiunii Istorice* 6.—

» *XXII.—Desbaterile Academiei în 1899—1900* 6.—

» *XXIII.—Memoriile Secțiunii Istorice* 3.—

» *XXIII.—Desbaterile Academiei în 1900—1901.* 5.—

» *XXIII.—Memoriile Secțiunii Istorice* 4.—

» *XXIV.—Desbaterile Academiei în 1901—2.* 6.—

» *XXIV.—Memoriile Secțiunii Istorice* 3.—

Două acte oficiale necunoscute de pe timpul Impăratului Bizantin Isaac II Angel, privitoare la Românii din Peninsula Balcanică spre finele secolului XII. de *C. Erbiceanu* —,40

Teoria probei (în știința modernă), de *Petre Popescu* —,50

Priviri istorice și literare asupra epocii fanariotice, de *C. Erbiceanu* —,40

Din luptele pentru neam: Răsturnarea lui Vasile Lupu. Studiu istoric, de *I. Tanoviceanu* —,30

«China supusă», manuscris grecesc cu acest titlu. Descriere și extracte, de *C. Erbiceanu* —,20

Luteranismul, calvinismul și introducerea limbii române în bisericile din Ardeal, de *Dr. At. M. Marienescu* —,30

Originea Voevodatului la Români, de *Ioan Bogdan*. —,20

România sub raportul moral, de *I. Tanoviceanu* —,80

» *XXV.—Desbaterile Academiei în 1902—3.* 5,50

» *XXVI.—Desbaterile Academiei în 1903—4.* 5.—

» *XXVI.—Memoriile Secțiunii Istorice* 5.—

Regele Carol I și Instrucțiunea publică. Cuvântare de Zece Maiu 1903, de *D. A. Sturdza*. —,20

Despre Cnejii Români, de *I. Bogdan*. —,40

Din viața romană: Podoabele, toaleta și petrecerile unei elegante, de *Ion Kalinderu*. —,50

Un hrisov al lui Mircea cel Bătrân din 10 Iunie 1415, de *Ioan Bogdan*. —,20

Ilirii, Macedo-Români și Albanezii. Disertațiune istorică, de *Dr. Atanasie M. Marienescu* —,60

Episcopia Strehaiei în anii 1673—1688. Notă istorică, de *I. Bianu*. —,20

Nicopole 1396—1877—1902. — Cuvântare rostită de CAROL I, Regele României.

Din viața romană: Societatea înaltă pe vremea lui Pliniu cel tânăr, de *Ion Kalinderu*. 1.—

Biserica și podul din Borzești, precum și o ochire relativă la bisericile zidite de Ștefan cel Mare, de *Dr. C. I. Istrati*. 2.—

» *XXVII.—Desbaterile Academiei în 1904—5.* 8.—

» *XXVII.—Memoriile Secțiunii Istorice*. 4.—

Ștefan cel Mare, Mihaiu Viteazul și Mitropolia Ardealului, de *N. Iorga*. —,40

Românii din Bosnia și Herțegovina în trecut și în prezent, de *Isidor Ieșan* —,30

Câteva manuscripte și documente din țară și din străinătate relative la istoria Românilor, de *N. Iorga* —,20

Vieța lui Alexandru Vodă Callimachi, Domn al Moldovei, cu prilejul descoperirii testamentului său, de *N. Iorga* —,20

Indreptări și întregiri la istoria Românilor după acte descoperite în arhivele săsești. I. Brașovul, de *N. Iorga* —,50

Bărbații culti greci și români și profesorii din Academiile de Iași și București din epoca zisă fanariotă (1650—1821), de *C. Erbiceanu*. —,50

Nichifor dascălul, exarh patriarhal, și legăturile lui cu țerile noastre (1580—1599), de *N. Iorga* —,20

Datele cronicelor moldovenești asupra anilor de domnie ai lui Alexandru cel Bun, de *Dimitre Onciul* —,30

Contribuțiuni la biografiile unora din cronicarii moldoveni, de *I. Tanoviceanu*. (Cu 1 tabelă.) —,30

Despre Ungurii și Episcopii catolice din Moldova, de *Radu Rosetti*. —,80

Vieța și Domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei, Domn al Țerii-Românești (1849—1856). Memoriul I, de *N. Iorga* —,30

» *XXVIII.—Desbaterile Academiei în 1905—6.* 5.—

» *XXVIII.—Memoriile Secțiunii Istorice* 6.—

Vieța și Domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei, Domn al Țerii-Românești (1849—1856). Memoriul II, de *N. Iorga*. 1,60

NOTELE UNUI ISTORIC

CU PRIVIRE LA

EVENIMENTELE DIN BALCANI

DE

N. IORGA

Membru al Academiei Române.

Sedința dela 7 Decembrie 1912.

Războiul, pe care l-a întrerupt un armistițiu, care poate fi înainte-mergătorul păcii, a uimit lumea prin repeziciunea mersului său în cele dintâi momente și prin noutatea rezultatelor radicale la cari a dus: Diplomația europeană, care, prinsă pe neprevestite și la început cam tulburată, a revenit cu dibăcie la rolul său de asigurare reciprocă a Statelor, e ocupată cu răbdătoarea revizuire a hotarelor trase de sabie.

Se dă asigurarea solemnă că și România va avea cuvântul său, care trebuie rostit, firește, pentru asigurarea elementului românesc de pe malul drept al Dunării și din văile Pindului. În afară de aceste cereri legitime, altele se vor ivi din alte părți, cu toată exasperarea unui sentiment național înțehit de victorie. Și pentru elucidarea chestiunilor ce se înfățișează se vor căuta lămuriri în paginile istoriei.

Tradiția bulgărească și sârbească a râvnirii către Constantinopol, nevoia expansiunii sârbești către Marea Adriatică, tendința Muntenegrului de a forma un Stat mai întins cu elemente slave și albaneze, aspirațiile Albanezilor de a se uni într'un stat național, dorința Aromânilor de a-și păstra ființa etnică, visul grecesc al unui Bizanț învial în toată întregimea lui, și, de altă parte, de peste Dunăre și de peste Mare, amintirea italiană a colonizării pe malul balcanic al Mării Adriatice, pofta austriacă

de a păstra supremația în Balcani ca și în Carpați, speranța Rușilor de a rămâne ocrotitorii fraților slavi mai mici și, în sfârșit, prezența României în Dobrogea și a Românilor pe malul drept al Dunării, iată curențele cari azi se luptă între ele, cu armele în mână sau în pregătirea întrebuintării armelor. Și spectatorul pe care l-ar putea zăpăci vuietul anonim al demonstrațiilor populare, strigătele pătimașe ale patrioților fanatici, ca și speculația ziarului de tiraj, câștigă întrebând prin istorie alte timpuri, în cari situații asemănătoare s'au mai întâlnit și au fost rezolvite așa cum e probabil că și data aceasta va trebui să se rezolve situația.

În paragrafe speciale se va vorbi, dar, pe scurt, însă fără banalitatea de împrumut a comunicațiilor populare, despre aceste curențe în legătură cu un lung și interesant trecut, plin de visurile și speranțele cari mișcă sufletele și astăzi.

I.

Năvălitorii bulgari și epoca lor turanică.

În «Unghiu», în regiunea de deasupra gurilor Dunării, ca și departe spre Răsărit, în Crimeea, a fost totdeauna un loc de adăpost și un loc de pândă pentru barbari. Aici au stat pe rând Bastarnii din Peuce, Goții cu cari se luptă fiii lui Constantin și urmașii lor, apoi Bulgarii, Pecenegii, Ungurii și Tătarii. Dintre toate aceste neamuri, de obârșie deosebită, cei dintâi au pierit fără urmă, confundându-se, de bună seamă, cu Goții, cari, străbătând peninsula, au trecut în Italia, Pecenegii s'au lăsat spre țerile noastre, pentru a merge de acolo peste Dunăre și a se distruge în marea luptă nimicitoare dela Lebunion, Ungurii au luat, peste munți, drumul spre stepa dunăreană a Panoniei și Tătarii, prădând până în inima Ungariei și a Austriei, au colonizat Dobrogea întreagă (Tătarii dobrogeni).

Bulgarii, dacă ar fi fost așa de mulți ca Goții, ca Pecenegii și Ungurii, ar fi îndeplinit un rol istoric tot așa de sgomotos și de mișcat ca și aceștia. Cetele lor turanice ar fi împănat tot Ținutul până la Constantinopol,—și ar fi pierit poate. Ori s'ar fi întemeiat în Moesia, cu ajutorul culturii slave, dar fără limba slavă, un Stat asemenea cu al Ungurilor în Panonia, cari au acoperit cu veșmântul lor național poporația cucerită, de o cultură mult mai însemnată.

Pe când lucrurile s'au desfășurat cu totul altfel. După mențiunea sporadică a Bulgarilor și în izvoare bizantine mai vechi, apare, în compilația târzie, scurtă și superficială, a călugărului Teofan, care dă însă un text contemporan, un șef al Bulgarilor dela Etel (Volga) și dela Don, din părțile pe cari Bizanțul le cunoștea mai mult prin pescăriile de morun și de «pește bulgăresc», ori prin povestirile Evreilor din Phanagoria, decât prin fabuloasele descrieri ale geografilor cari povestiau despre «porțile iberice» și despre «pământul Sarmaților». Tatăl său, Krobatos (Crvt, Curt, nume caracteristic turcesc), având cinci fii, aceștia și-au împărțit, întocmai ca și urmașii lui Attila, oamenii și armele și au luat cinci drumuri deosebite. Unul nemerește la Avari, pe atunci domnii Panoniei, și, fiind de acelaș sânge, ai săi au pierit fără urmă; altul, care poartă numele, drept turanic, de Batbai (Βατβαιῶν), rămâne la «sălașurile părintești». În Ongl se așează Asparuh, al cărui nume amintește pe al vechiului general și tutor împărătesc Aspar, fiul lui Ardabur.

Noul șef, κῶρος, ἄρχων, pradă în Sciția Minoră, în Dobrogea de astăzi. Cu atâta se putea hrăni poporul său, care trăia într'un lagăr întărit de frica Bizantinilor ca și de a Cazarilor, cari supuseseră pământul lui Batbai, întinzându-se până la Nipru. Romanilor de Răsărit acest neam li se părù «murdar și necurat», ῥυπαρὸν καὶ ἀκάθαρτον, cum apăreau acestor reprezentanți ai celei mai înalte culturi toate semințele hunice. Impotriva lor Imperialii încearcă un mare atac, trecându-și pedestrirea «prin Ținutul dintre Onglu și Dunăre», deci prin Dobrogea, pe când flota se îndreptă spre guri. Se trece râul și dușmanii se ascund în bălți. Retragerea Împăratului bolnav produce o panică la cei rămași în urmă. După dânșii Bulgarii trec Dunărea și ajung până la Varna. În loc de a se mai întoarce în lagărul dela Bugeac, ei se opresc însă aici. Imperiul, neputându-i izgoni, îi recunoaște. Cu toată durerea patrioților, care răsună și în paginile istoricului nostru, el acceptă pe vecinii nesuferiți de odinioară ca «federati» așezați pe pământ roman și, cum eră totdeauna datina, le dă și sume de întreținere anuale, cari se chemau că reprezintă solda. Tot așa stătuseră mai bine de un veac, și tot ca să se acopere o rușine a Romei, Goții în Dacia.

Acesta e începutul Bulgarilor, dar și sfârșitul lor.

Căci năvălitorii găsesc cele «așa zise șapte seminții», γενεαί, ale Slavilor, «Sclavinilor», cari se întind între Varna, Dunăre, Avaria—în care se cuprindeă și Serbia—și «clisurile» munților Balcani, dintre cari se pomenește una: «clisura Beregabilor» (Βερεγάβων), Bregovo.

Se arată numele uneia singure din aceste seminții, care păziă la clisura numită mai sus. Din motive militare, noii stăpâni o mută spre Nord: Severii, adecă «cei dela Miază-noapte». Afară de părțile constrânse a face rost de grăniceri, acești Slavi, puțini la număr, fără orașe, incapabili de a duce o vieață neatârnată, supuși în toate Bizanțului, *care-și păstră cetățile întărite pe tot malul Dunării și pe al Mării Negre*, erau supușii cei mai pașnici ai Imperiului. Cu tot numărul cel mic al acestora, Bulgarii nu puteau să-și conserve mult timp ființa națională față de semințiile ce găsiseră în țară. Neamul «uricios și venetic» (μυσαρὸς καὶ νεοφανής) se prefăcù astfel foarte repede (1).

Lângă Bulgaria rămase însă și mai departe (2) o Slavinie. Pe când urmașul lui Constantin, învinsul din Bugeac, Iustinian cel Nou respingea pe Bulgarii ce *năvăliseră în Tracia*, el pătrundeă prin această Slavinie către Salonic și mută Slavi cu miile în Asia Mică. Erau așa de numeroși acești surguniți, încât din ei s'a putut face, peste câțiva ani, trupa de 30.000 de oameni a «oștirii de rezervă» (λαὸς περιόσιος) comandată de Nebulo (3).

În curând, după un timp petrecut aproape exclusiv în lupte cu Arabii, atenția Bizantinilor se îndreaptă iarăș spre Nord. Acelaș Iustinian Cârnul (Rhinotmetul) fuge la Cherson, marele port bizantin păstrat pe țărmul de Nord al Mării Negre, ca loc de strajă împotriva Cazarilor. Acolo se însoară cu sora Haganului, care primește, de sigur la nuntă, numele de Teodora, potrivit pentru soția unui nou Iustinian. Cei doi soți stau câtvă între Evreii din Phanagoria. Amenințat cu moartea de cumnatul său, pe care-l căștigaseră dușmanii, fostul *Basileus* se adăpostește la Cherson iarăș, apoi se strecoară pe la gurile Niprului și Nistrului (4).

Ajuns «la Dunăre»,—la gurile Dunării, firește,—el are nevoie de Bulgari. Al treilea *κόριος* stăpâniă atunci (la mijloc e un Besmer) (5), Tervel, intitulat domn al «Bulgariei», nu al Sclaviniei (teritoriul avar e numit și el în acelaș izvor Avaria), deși oastea lui consistă din «Bulgari și Slavi», unii din aceștia poate nesupuși Bulgarilor (6).

(1) Theophanes, ed. din Bonn, I, p. 544 și urm.

(2) *Ibid.*, p. 557. Cf. Beda, in Migne, *Patrologia latina*, XC, col. 2571. Dacă Beda zice: «Vulgarorum gens quae est super Danubium», el înțelege vechile lor sălașe.

(3) Theophanes, pp. 559—60.

(4) *Ibid.*, pp. 571—3.

(5) Pomelnicul turanic redat și în Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, p. 127, nota.

(6) *Izvestia* ale Societății rusești de arheologie bizantină, X, p. 221.

Ca să fie ajutat de acesta, Iustinian îi făgăduiește, pe lângă daruri însemnate, și onoarea, foarte mare, cu totul neașteptată pentru căpetenia neamului «murdar și uricios», a căsătoriei cu fiica sa, a Impăratului; i se cere ca garanție a sprijinului jurământul păgân (1).

Iustinian fu restabilit, darurile sosiră la Tervel, dar, cu toată recunoștința, principesa împărătească,—nu. Corăbii bizantine străbăteau pe atunci Marea Neagră ca să aducă pe noua Impărăteasă și pe fiul ei Tiberiu, născut la barbari, apoi ca să combată uzurpații pentru cari Iustinian el însuș trebuî să se mute la Sinope (2). Flota porni, deci, poate pentru căsătoria zăbăvită, asupra Bulgarilor. Ei se aflau însă acuma la Anchial, și aici se dădù lupta, isprăvită cu înfrângerea Imperialilor, cari găsiră numai pe mare drumul acasă (3). Și mai târziu Bulgarii susțin pretendenți, așa precum Turcii dela Apusul Chinei aveau favoriții lor între doritorii de tron în Impărăția lor din Mijloc (4). Data această însă, Tervel se înfățișează numai ca împrumutătorul și arendatorul de ostași în folosul lui Artemios, care, plecând din Salonic, trebuie să facă drum ca să ajungă la aliatul său (5). Iar alt pretendent, următor, Teodosiu din Adramyttion (715—7), încheie cu dânsul, supt patriarhul Germanos (715—730), un tratat care fixă darul anual la 300 de litre de aur în «haine și piei de purpură», hoțără restituirea tuturor fugarilor, chiar și a trădătorilor, determină condițiile în cari se va face comerțul, τὸ κομέρσιον, cu prezentare de peceți și sigilii atârinate, și fixă ca hotar al Bulgariei «dela Mileonai în Tracia» (6).

Se urmă încă astfel rostul bandei năvălitoare: puterea ei se găsiă în însăș slăbiciunea numerică pe care am constatat-o și care nu puteă ispiti la aventuri. Lagărul se păstră încă, de sigur. O întindere mai însemnată eră împiedecată de prezența Avariei sârbe în Apus, a Cazariei în Nord—*de sigur și până la Dunăre*, precum în Asia se întindea până în Media și Persia (7), și a flotei bizantine pe Marea Neagră. La 724 corăbiile împărătești aduceau dela Cherson, unde Haganul aveă de mult reprezentantul său, pe neofita creștină Irina, fata «Impăratului Scișilor», logodnică a lui Constantin, fiul Impăratului

(1) Theophanes, *l. c.*

(2) Legături cu alte părți nordice, cu Alani, Abasgi, etc., *ibid.* și p. 600 și urm.

(3) *Ibid.*, pp. 575—6.

(4) *Ibid.*, pp. 615—6.

(5) *Ibid.*

(6) *Ibid.*, p. 775.

(7) *Ibid.*, p. 626.

Leon (1). *Istoria Bulgarilor nu prezintă în cele dintâi secole nimic care să samene cu violentele și necurmatele incursiuni ale Ungurilor în Apus*, pe cari abia putu să le sfarme o concentrare militară a tuturor puterilor germane. Dincolo de Balcani, Bulgarii aveau doar câteva puncte, de ocupație trecătoare; nu numai că în Avaria nu îndrăzneau să intre, dar Slaviniile (Σκλαβίνια) din Macedonia, κατὰ Μακεδονίαν—spre deosebire de Slavina din Bulgaria—, Voevodate răslețe, pe cari Constantin le cuceri la 750 (2), nu le aparțineau. Cu dânsii Imperiul avuse de curând o ciocnire din cauza respingerii «pactelor pentru cetățile zidite» (πάκτα διὰ τὰ κτισθέντα κάστρα) (3): prădăciunile bulgărești ajung atunci până la zidurile Capitalei, dar fără a rămâneă ceva pe urma lor, căci barbarii se întorc, cu robii, «la ale lor» (εἰς τὰ ἴδια), și îndată alte lupte se dau «în Bulgaria», la clisura din Bregovo, unde veniseră Bizantinii răsbunători (4).

Se putea crede chiar că acest Stat barbar, creat de o dinastie, va pieri cu dânsa, când membrii ei fură uciși, la 760 (5), de ridicarea lui Teleț (Τελέτιζης), «omul cel cu gânduri rele». O mare parte din Slavii Bulgariei făcură supunerea lor față de Imperiali, cari, colonizând pe acel timp, sistematic, Peninsula Balcanică cu Greci din insule, cu Armeni și alți Orientali, goniți din Asia de înaintarea arabă, îi așezară în părțile primejduite ale Asiei. O flotă mare se îndreptă spre Anchial, pe când Impăratul luă drumul de uscat. Teleț aveă cu el 20.000 de oameni, și dintre «neamurile vecine» (προσπαρακείμενα ἔθνη), între cari erau de sigur Avari transdanubieni, Români. Pe când, peste câteva zile, Cezarul triumfă, tăind Bulgari, în Constantinopol, o nouă răscoală bulgărească ispraviă cu Teleț, puind în locul lui pe Sabinus, ginerele ultimului Han legitim, Cormesoș (6).

E neîndoelnică *originea latină a acestuia*. Slavii din Moesia nu erau singurii stăpâni acolo. Trăind țărănește în văi, ei stătură un timp deosebiți de populația urbană, rămasă pe acest pământ de îndoită colonizare, — în afară de vechiul fond tracic —, romană la

(1) *Ibid.*, p. 631.

(2) *Ibid.*, p. 663.

(3) *Ibid.*, p. 662.

(4) *Ibid.*, pp. 662—5.

(5) După Jireček, *l. c.*, p. 141.

(6) *Ibid.*, pp. 667—8. Aici lângă Bulgaria așează Teofan Cazaria (p. 670).

Dunăre, greacă la Mare. Numai cu timpul fuziunea slavo-romano-tracică, în care Bulgarii abia dacă au adus ceva, fu îndeplinită. În Sabinus am vedea și un creștin. Și atunci s'ar explica amândouă răscoalele, asemenea cu răscoalele pentru aceleași scopuri pe cari le găsim în cele dintâi secole ale istoriei ungurești: tot mai apropiată de Bizanț, vechea dinastie Dulo va fi fost, supt ultimul ei reprezentant, prielnică acelei ortodoxii creștine, care eră unul din temeiurile vieții bizantine. Telet, din neamul Ugain, va fi apărut atunci ca apărător al crezului păgân și al virtuților militare ce se puteau crede legate de dânsul. Infrângerea lui eră ca o hotărîre divină. Și, cu omul care moștenise drepturile de stăpânire ale familiei lui Asparuh, venia la putere acum o alipire manifestă la religia Impăraților constantinopolitani.

Când Sabinus, care grăbiă pacea, fu izgonit de ai săi, cari-l înviuiu că «prin el Bulgaria va fi robită Romanilor», când fugarul află adăpost la Mesembria, vecină cu Anchialul său, alt purtător de nume romanic, altă rudă prin alianță, poate, a vechii dinastii, Paganus, ajunge stăpânitor (1). El respinge pe Umor, purtătorul unui nume păgân (2). Să nu uităm că șeful «Slavilor» (Σκλαβονῶν)—, cari, tot pe atunci, «fac multe rele în Tracia», e un Severus (3). Cronica bizantină spune că el a fost prins pe furiș «în Bulgaria».

Bizanțul eră să restituie pe Sabinus, și solii lui Paganus fură primiți cu muștrări, Impăratul având lângă dânsul pe pribeag. Pentru cauza lui se face expediția care arde, peste clisuri, «curțile» (αὐλὰς) «până la Tungea», unde mai târziu, la Plisca (Πλίσκα), Omortag făcu, prin Greci și Slavi, marele pod și palatul cel cu patru stâlpi și patru lei de aramă prădați din Constantinopol (4). Impăratul poruncește și ieșirea flotei, care se pierdù de furtună lângă Anchial (5). Silințele sale nu izbutiră însă: cu Toctă (cf. numele Hanului tătăresc Toctai), cu Cerig partidul păgân dispune iarăș de puterile Bulgarilor.

Se și simte, în agresiuni reînnoite, cari sunt iarăș cu puțință. Bulgaria însă nu mai e acuma un simplu concept politic, ci o *forță slavă*.

(1) *Ibid.*, pp. 668—9. Jireček, după Drinov, face din el un Baian, după numele Hanului avar (p. 142).

(2) *Ibid.*

(3) Theophanes, I, p. 673.

(4) *Izvestia*, l. c., pp. 55—6. El făcuse una și ἐπὶ τὸν Δάνουδιν; Jireček, l. c., p. 148, nota 11. Cf. și Ana Comnena, cartea VII, 3 (Πλίσκοβα).

(5) Theophanes, I, pp. 673—5.

Acum întâiu Dunărea se dovedește a fi bulgărească. După un mare atac bizantin al lui Constantin al VI-lea, în care, pe când se loyesc, jos, legiunile, sus, o flotă cată să intre pe Dunăre—de fapt Impăratul se opri la Varna—, boierul Voila (Βοϊλάς; cf. satul Voila în Prahova și în Făgărașul românesc; tovarășul său de robie la Bizantini e Τζιγάτος, Gigătul=frumos), *întră în Macedonia slavă, supusă acum Romanilor de Răsărit*, ocupând Berzitia, teritoriul Brsiacilor, după Jireček (1), pentru «a-i strămută locuitorii în Bulgaria». Ca pedeapsă, Imperialii bat pe Cerig la Lithosoria, localitate altfel necunoscută. El isprăvi, de altfel, ca fugar la Constantinopol, unde fu botezat de Constantin, care-i dădù o soție creștină (2).

Impăratul Constantin muri în pregătirea unei expediții împotriva Bulgarilor și cu el se mântue ofensiva bizantină spre Nord. Supt șefii bulgari Crum și Omortag puterea nouăi națiuni politice crește uimitor de repede, și, un timp, *supt numele ei se manifestă totalitatea Slavilor de Sud*. Supt Cardam, luptele se dau «la cetatea Probatu, pe râul Sfântului Gheorghe», (3) la Pravadia adecă, la Versinicia, pentru neplata din Bizanț a subsidiilor, în locul cărora tânărul Impărat trimete într'o naframă baligă de cal. (4) Sardica, noua Sofia, fu luată cu pierdere de 6.000 de Romani. O pornire răsplătitoare din partea lui Nichifor aduce dezastre în schimb pentru prada curții lui Crum: Impăratul însuș plăti cu capul (811) (5). Bulgarii pătrunseră până la Debelt, pe când locuitorii fugiau din Anchial, Beroe, Probaton, Filipopol și celelalte locuri. Orașe întregi, cu episcopii, erau mutate aiurea (6). Mesembria fu luată cu meșteșugul unui Arab trădător. Răsboiul urmă și după proclamarea lui Leon Armeanul.

Adrianopolul eră încunjurat de Bulgari din toate părțile și «noul Senaherib» se înfățișă înaintea cetății de Dumnezeu păzite a Constantinopolei. Impăratul cel nou încercă să-l ucidă la o întrevedere, din care Bulgarul se întoarse acoperit de răni. Fără a începe și aici un asediu, el luă drumul spre casă, ducând în căruțe, după dărâmarea palatului dela Sf. Mamant, «deul de bronz al circului, cu balaurul dela Hydrion și cu marmure alese» (7). Cronica bizantină

(1) Cf. *ibid.*, pp 691—2; Jireček, *l. c.*, p. 143.

(2) Theophanes, I, p. 698.

(3) *Ibid.*, p. 723.

(4) *Ibid.*, p. 728—9.

(5) *Ibid.*, p. 749 și urm.

(6) *Ibid.*, p. 772.

(7) *Ibid.*, p. 786.

Cf. *Annales Einhardi*, în «Mon. Germ. Hist.», «Scriptores», I; Bizanțul cerù ajutor Francilor în 814.

asigură că prinșii, foarte mulți la număr, fură duși în Bulgaria de peste Dunăre, *Βουλγαρίαν ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστρου* (1), și unii istorici au vrut să vadă în această țară o Bulgarie transdanubiană pentru scriitor, deci malul stâng, asupra căruia s'ar fi întins dominația bulgărească. Am relevat și aiurea, sensul dublu al lui *ἐκεῖθεν*, care poate să însemne și «dincoace». Dar, admitând chiar celălalt sens, ca mai obișnuit—și ce ar fi căutat prinșii în acele locuri depărtate, când eră destul Ținut pustiu pe malul drept?—, n'ar putea fi vorba decât de acele părți din cari venise, cu un veac și jumătate înainte, ceata cea mică a lui Asparuh, Onglul, Bugeacul.

După apariția de acum o mie de ani a Bulgarilor înaintea Constantinoplei urmă biruința lui Leon din 813 și o pace de trei ani, care se prefăcù într'o învoeală îndelungată cu vechii dușmani (2).

II.

Bulgarii și drumul spre Apus.

În acest timp ceilalți Slavi decad. Expediția patriciului Staurakios supune la bir față de Impărăție pe Slavii dela Salonic și din Grecia, până în fundul Peloponezului, și robii apar după carul lui de triumf în 776 (3). Prin Berrhoe, din nou clădită, ca Irinopolis, prin Filipopol, prin Anchial, a cărui nouă ctitoră eră tot Irina, aceste părți păreau asigurate Imperiului, deși cete bulgărești apăruseră, înainte de Crum, și pe cursul Vardarului (4).

Odată cu această încetare a libertății slave în Balcani, pierе supt loviturile Francilor,—al căror Imperiu de Apus înaintă tot mai mult spre Răsărit, căutând restabilirea, în dauna Bizanțului, amenințat tocmai de Bulgari, a unității romane primordiale,—Hanatul panonic al Avarilor. El lasă biruitorilor o parte din teritoriile sale, altele însă ajung la o trecătoare independență. *Annales Einhardi*, una din cronicile Apusenilor, cunosc pe «Tudun»—numele e turanic, și-l găsim, supt Iustinian al II-lea, și la Cazari, în Cherson—«și alți fruntași și Voevozi ai Slavilor ce locuiesc lângă Dunăre» (5). Se pomenesc anume Timocianii, de pe valea Timocului și «Guduscanii»,

(1) Theophanes, *l. c.*, p.

(2) Theophanes continuatus, pp. 13, 25, 30. Inscripția publicată de Burg în «English historical Review», 1910, nu-mi e cunoscută.

(3) Theophanes, I, p. 707.

(4) *Ibid.*, p. 718; Cf., p. 707.

(5) «Tudun et alii primores ac duces Sclavorum circa Danubium habitantium»; p. 199.

vecinii lor (1). La Apus de dânsii *ajunseseră de sine stătători Obotriții din Dacia*: «Obotriții ce se zic *Praedenecenti* și, vecini cu Bulgarii, locuiesc Dacia de pe malul Dunării» (2).

Eră firesc lucru ca Bulgarii să-și încerce norocul în partea aceasta. Se desemnează atunci, supt Omortag, urmașul lui Crum, și supt Boris, un adevărat curent politic spre Apus, spre latinismul și chiar catolicismul noului Impărat al Apusului, și aceasta cu toate că Omortag își redactă în grecește inscripțiile, din cari unele ni s'au și păstrat(3). Luntre bulgărești porniră odată (la 827) împotriva Slavilor panonici, fără ca de aici să putem trage, din așezarea unor șefi de acest neam, încheierea că Panonia a fost luată de ei în stăpânire(4). Sârbii lui Vlastimir trebuiră să se lupte vreo trei ani cu Bulgarii lui Presian ca să-și păstreze neatârnrarea (5). Obotriții dela Dunăre se plângeau că-i supără vecinii: întâiaș dată când, dela ocuparea de Bulgari a Mesiei, se face vreo mențiune de țermul nostru, care deci *nu eră în mâinile cuceritorilor*, doritori de a-și întinde dominația în Sud (6). Liudevít, ducele Panoniei Inferioare, care, de alminterea, se răsculă îndată, nu putea oprí aceste jafuri. Cete bulgărești ajunseră și în Friul(7). Astfel rămâne mai mult o iluzie diplomatică supunerea «Slavilor și Bulgarilor» față de acel stăpânitor apusean, pe care unii soli greci mai puțin riguroși în materie de protocol îl numiau, cu titlul cuvenit numai stăpânului lor, «*basileus*» (8). Dar neconținut soli ai Haganului — titlul se dă lui Boris de unul din aceste izvoare occidentale — veniau la *placitele* germanice pentru a cere, ca și dela Bizantini, dar fără vreun adaus de subsidii și daruri, «păzirea hotarului între Bulgari și Franci» (9).

(1) P. 205.

(2) «Abodriti, qui vulgo Praedenecenti vocantur et, contermini Bulgaris, Daciam, Danubio adiacentem, incolunt»; a. 824 din *Annales Einhardi*, ed. citată. Cf. mențiunea dela p. 214: «De Sclavorum regionibus quidam Abodritorum primores».

(3) *Ivestia*, I, c., și Jireček, I, c., p. 148, nota 11.

(4) *Ibid.*, p. 147; *Mon. Germ. Hist., Scriptores*, I, p. 827.

(5) Constantin Porfirogenetul, II, p. 154. Cf. Jireček, *Geschichte der Serben*, I, p. 195.

(6) *L. c.*

(7) *Mon. Germ. Hist.*, I, p. 205 (a. 818).

(8) «Omne Sclavorum genus et Bulgarorum»; *Mon. Germ. Hist., Scriptores*, II, p. 744. «A Bulgaribus vero ideo manum retraxit, quia videlicet, Hunnis extinctis, regno Francorum nihil nocituri viderentur»; p. 748. Cf. *ibid.*, I, p. 355.

(9) «De terminis terrarum inter Bulgaros Francosque custodiendis»; *ibid.*, p. 628. Cf. I, p. 358 și urm. (an. 826) și *Einhardi Annales*, a. 824 (solia lui Omortag). Numele de «Cagano», I, p. 465, a. 864.

Am admis mai sus că influențe creștine au putut trezi luptele pentru tron la sfârșirea prin omor a vechii dinastii. Reacțiunea păgână dăduse neamului în câteva decenii biruințe foarte mari. Dar ea nu putea să ție mult. Din toate părțile năvăliă biruitor creștinismul, care eră de sigur religia Slavilor din Macedonia și din Elada, a celor pătrunși în orașe, cum se crede că ar fi fost și tatăl vestiților predicatori ai Evangheliei între Slavi, Chiril și Metodi. In marginea Panoniei, din dieceza Salzburg, ca și din Balcani lucrau misionarii cari făcură din Moravia un focar de răspândire a Crezului lor. La Bulgari între femeile clasei dominante, care păstră încă multe din vechile obiceiuri, legea cea nouă eră de sigur destul de răspândită: însăș sora lui Boris eră creștină. Din rândul prinșilor nu lipsiau călugări limbuți, ca acel Teodor Kupharas, care-și dădă toate silințele să cucerească sufletul Haganului, precum un prins din zilele lui Crum întorsese capul fiului acestuia Nravota, pe care fratele-l ucise pentru această trădare a datinei religioase. Se adause și o foamete, care făcea de nevoie mila unui singur și mai puternic Dumnezeu. Ea jucă rolul primejdiei alamanice la conversiunea lui Clovis Francul. Dar aici n'avem un Remigiu al cărui nume să rămăe legat de cucerirea pentru creștinătate. «Un episcop» veni din Constantinopol pentru botezul noului Mihail, fin al Cezarului cu acelaș nume, care făcū fiului său sufletesc darul bogat al regiunii dintre castelul Sidera și Debeltos, pe care deci Bulgarii *trebuiseră să-l restituie după moartea lui Crum, împreună cu toate cuceririle lui*. Boierii, în parte Slavi—unul din ai lui Crum se chemă Dragomir—, trebuiră să asculte de porunca Hanului de până acum(1). In inimă ei păstrau însă iubirea pentru credințele păgâne și peste puțin timp Mihail, care eră să moară călugăr, trebui să iasă, cu Curtea și clericii purtând lumini aprinse, împotriva șefilor celor zece «comitate» în cari se împărția țara, cari năvăliseră în locuința lui.

Cu toate că întrase astfel în lumea bizantină, stăpânitorul bulgăresc cercetă încă mult timp, ca unul ce aveă încă legăturile sale politice la Sudul Panoniei(2), Curtea Papei Nicolae, care, din partea lui, sprijinitor aprig al primației Scaunului său, făcea tot ce-i eră prin putință ca să câștige înrăurire în Orient. La 866 găsim solii săi

(1) Theophanes continuatus, pp. 162—3.

(2) Dincolo de Sava se intră pe pământurile lui; *Mon. Germ. Hist., Scriptores*, I, p. 408 (an. 892).

la Sfântul Părinte (1), și ni s'au păstrat știrile lor asupra rămășițelor de cultură îndătinată la Bulgari. În acelaș timp Bulgarii intervin în certele lui Sviatopluc, regalul stăpânitor al Moraviei, cu reprezentantul înaintării germanice în aceste regiuni, Arnulf de Carintia. Și, odată ce se găsește că un punct al invoelii lui Mihail cu acesta eră să împiedece aducerea de sare în Moravia, *se vede că pe la anul 890 cursul Murășului, pe unde știm că se aducea sare ardeleană — la sarea de lagună din Anchial nu e de gândit — se află în mâna Bulgarilor* (2).

Și cine știe până unde ar fi mers această întindere spre Vest și Nord-Vest! Dunărea eră acuma de fapt bulgărească. Atacul bizantin dela începutul domniei noului $\alpha\rho\sigma\zeta$ al Bulgarilor, Simion, schimbă toată această stare de lucruri. Pentru a feri Capitala de surprinderi bulgărești, se orânduise, odată cu o creștere de vamă, mutarea emporiului pentru vecinii dela Miazănoapte, dela Constantinopol la Salonic. Al doilea urmaș al lui Boris, Simion, nu voi să primească schimbarea, și lupta izbucni. Imperialii aveau acum înțelegeri cu Maghiarii, urmașii în Onglu ai Bulgarilor de odinioară. Din nou apărū o flotă bizantină pe Dunăre, și vedem pe Simion *închizându-se în Silistra*. El pornise de sigur asupra acestor dușmani barbari, și ei ceruseră sprijinul Bizanțului. Când ieși din strânsoare, Simion știu să scape de horda maghiară, care, găsindu-și sălașele prădate în cursul unei expediții în Panonia—cazul se întâmplă adesea la Tătari(3)—, se așezară în Ținutul pe care-l cunoștea acum așa de bine, la Dunărea de mijloc. Făcând încă vreo câteva încercări nouă,— Simion muri după ce-l înfrânseră Croații. *Bulgarii înțeleseră că drumul spre Apus este și va rămâne închis pentru dânsii*(4).

III.

Bulgarii în luptă pentru Imperiu.

Ca și Teodoric Ostrogotul, al doilea fiu al lui Boris, care purtă numele creștin, călugăresc, de Simion, fusese crescut în Bizanț și,

(1) *Ibid.*, pp. 473—4; p. 379, a. 866.

(2) *Annales Fuldenses*, la an. 892. Despre un șef bulgar, un «tarkhan», mort la Tisa, pomenește o inscripție a lui Omortag, în Kalinka, *Antike Denkmäler in Bulgarien* Viena 1906, no 87, dar și în *Izvestia*, l. c., p. 191.

(3) V. articolul din *Zeitschrift für osteuropäische Geschichte*, II, no: 1.

(4) Continuația lui Teofan, p. 357 și urm.; *Mon. Germ. Hist., Scriptores*, I, pp. 412—3.

ca și acela, el va fi avut și situația unui ostatec. Invățat ca și Teodoric în tradițiile educației constantinopolitane, el trebuia să aibă ca și acesta, înaintea ochilor un singur ideal, cel roman, imperial. Urmărind acest vis, Teodoric a pregătit ruina neamului său, pe care o soartă miloasă l-a împiedecat de a o vedea, și tot așa a făcut Simion.

După încheierea capitolului preliminar al luptelor dela Dunăre cu Maghiarii (1), războiul continuă, într'un șir de expediții, aiurea. Drumul spre Constantinopol e bătut iarăș de oștile bulgărești. Noul «Țar», al cărui titlu e al Cezarilor, apare ca și Crum înaintea Metropolei Orientului roman și face să se sape, într'un răbdător asediu, val dela Blacherne la Poarta de Aur (2). Un ofițer armean îi dă Adrianopolul, pe care Simion are prilejul, peste câțiva ani, să-l mai iea odată (3). La întrevedere cu Impăratul, care sărută pe învingătorul său, Bulgarii din gardă, înveșmântați luxos, cu platoșe de fier, de argint, de aur, îl proclamă în grecește Impăratul lor (4). Din partea lor, Bizantinii nu-l recunoscără altfel decât ca ἀρχηγός, «căpetenie» (5). Dacă nu căpătaseră pentru Biserica lor, cu zece episcopii, corespunzând celor zece «comitate», un Patriarh, pe care-l ceruseră la Roma, Bulgarii aveau acum la Preslav, pe locul Marcianopolei ost-romane, o reședință în care se întâlneau în mic splendorile în locuință, mobiliare și etichetă ale Bizanțului, rămas în mâinile vechiului stăpân (6).

Simion intervenise în viața Sârbilor, înlocuind pe marele cneaz Petru, care-i botezase un fiu, cu Pavel, apoi cu Zaharia, ocrotit bizantin, care și el se dovedi trădător: încurcăturile nenorocite cu Croația ieșiră din această ofensivă spre Apus (7). Fiul său Petru (927—68) făcù la începutul domniei sale o sfoasă încercare în Macedonia, țară despre legătura căreia cu Imperiul lui Simion n'avem nici o știre te-meinică (8).

Indată Bizantinii găsiră însă o soluție diplomatică în acest conflict pentru Impărăție. Petru fu recunoscut ca un fel de Impărat

(1) Intre inscripțiile vechi bulgare de curând tipărite de Uspenschi în *Izvestia*, X, p. 173 și urm., este una dela Κάστρον Δρ.. (p. 175). Un strateg bizantin Δίστρογος, *ibid.*, p. 295. Pentru luptele Romanilor până la «bălțile» de lângă Silistra contra Pecenegilor Cedren, II, p. 646. V. și *ibid.*, II, p. 583 (comandantul Mihail); Ana Comnena, VII, 3.

(2) Theophanes continuatus, pp. 357—8, 360, 385.

(3) *Ibid.*, pp. 387—8, 404 și urm.

(4) Μέσον ἀπῶν εὐληφότες Συμεὼν ὡς βασιλέα ἐβφήμουν τῆ Ῥωμαίων φωνῆ; Cedren II, p. 305.

(5) *Ibid.*, p. 356.

(6) Jireček, *l. c.*, pp. 165—6.

(7) *Ibid.*, p. 169; *Gesch. der Serben*, I, pp. 195—197—9; Continuarea lui Teofan, p. 412.

(8) Constantin Porfirogenetul, *De administratione Imperii*, p. 154 și urm.

de al doilea rang pe lângă cel constantinopolitan, în gloria căruia se contopiă prestigiul secundar al fiului său, al rudei sale (Impăratul e: ὁ πνευματικὸς πάππος τοῦ ἐκ Θεοῦ ἄρχοντος Βουλγαρίας; acesta πνευματικὸς ἔκγονος (1)). Petru ține pe fata Cezarului Cristofor, cu care a serbat nunta la Pegai, fratele, Ioan, are și el de soție o Armeano-Bizantină. Țarița «prietenilor bulgari» (φίλοι βούλγαροι), pe cari Liutprand, episcopul de Cremona, sol al Impăratului apusean, i-a văzut ocupând cele dintâi locuri de ceremonie la ospețele Curții, stă, cu cei trei fii ai ei, mai mult în Constantinopol. Onorabila dependență a lumii barbare, abia câștigată pentru cultură de cealaltă, de unde împrumută totul cu un invidios nesaț, e evidentă (2).

Când opera de restituire a Imperiului începù cu Nichifor Phokas, care cerù totuș dela Bulgari mirese pentru fiii Impăratului Rhomanos, Bulgaria aceasta, care nu mai erà de loc turanică și care începeà să fie tot mai puțin slavă, în chip firesc fu sortită pieirii (3). Precum Maghiarii din Onglu fuseseră chemați împotriva lui Simion, astfel acuma se întrebuițară împotriva fiului său Rușii din Chiev, ale căror prădăciuni anuale până la gurile Dunării și până la Constantinopol sunt descrise cu de-amănuntul în opera de statistică politică a lui Constantin Porfirogenetul (4). Ca și atunci se dau lupte la Silistra, unde stăteà acum Patriarhul bulgăresc recunoscut de Bizanț (5). Și tot la Dunărea noastră, în Preslav, își face staniștea răsboinică cneazul vareg. O împăcare, cu cererea la Constantinopol a moștenitorilor Țarului, Boris și Roman, fu făcută zadarnică prin moartea lui Petru. Împotriva celui de-al doilea Boris venirà Rușii din nou, și campaniile lor la Dunăre sunt zugrăvite cu un mare entuziasm barbar în vechea cronică a lui Nestor. Se părea că pe acestălalt drum Scandinavii cu ceata lor de Slavi vor ajunge până la cetatea împărătească. Filipopolul fu cucerit de dânșii.

Pentru a-i respinge, alergă noul Impărat Ioan Tzimiske. Iarăș Dunărea fu străbătută de corăbii bizantine, cari biruiră lângă Preslav (6). Pe uscat Imperialii avură pretutindeni noroc, și Sviatoslav fu, la ca-

(1) În schimb, Haganul cazar e numai ἄρχων Ρωσίας, șefii unguri ἄρχοντες τῶν Τούρκων; *De caerimoniis* (pp. 690—1). Cf. *ibid.*, p. 681.

(2) Cf. spusele Porfirogenetului, în *De administratione imperii*, pp. 87—9.

(3) V. și *ibid.*

(4) V. cartea mea *Chilia și Cetatea-Albă*, cap. I.

(5) Jireček, *l. c.*

(6) Amănuntele, în Cedren, II, pp. 395 și urm., 452.

pățul acestor lupte, după *trei luni de încunjurare la Silistra*, bucuros că i se îngăduie o întoarcere onorabilă în patria depărtată (1). Dar Boris nu mai avù niciodată puterea pe care i-o smulseseră acești oaspeți cu graiul înrudit: el fu dus la Constantinopol, așa cum Odoacru trimesese în Sudul Italiei, pentru o plăcută odihnă, pe Romulus Augustulus, cel din urmă Impărat roman în Roma apuseană. Arhiepiscopatul din Silistra ajunse la Sofia, apoi la Vodena, la Meglen și în sfârșit la Ohrida (2).

IV.

Imperiul din Ohrida.

În acest timp Ceslav domniă peste Sârbi ca simplu vicariu bizantin (3), și pe lângă acest *άρχων Σέρβλων*, cancelaria imperială recunoștea pe acela al Zahlumiei, al Ținutului Canale, al Trebuniei, al Diocleii (4). Statele macedonene încetaseră. Grecia se întorcea la o vieață elenică. Sviatoslav Rusul pieriă ucis de Pecenegii cari-l pândiseră. Se pareă că în Balcani rassa slavă și-a încheiat rolul în acelaș timp când Maghiarii unificați și întăriți căpătau o coroană apostolică pentru cel dintâiu rege al lor, Sfântul Ștefan, care trecea Tisa împotriva Voevodatelor românești, încă libere, și se pregăteau să unească la teritoriul lor, după Moravia distrusă, Croația sleită de puteri.

Dar încă de atunci opera de comerț și cultură a Veneției pornise în aceste părți. Orașele dalmatine, cari dădeau odată tribut Slavilor, se ridicau, cu Dubrovnic-Ragusa în frunte, mai ales de când încetaseră prădăciunile necurmăte ale Saracinilor (5). Ca o urmare firească ajunseră la însemnătate două popoare nouă pentru istorie: *Albanezii* și *Românii, Vlahii*.

Albanezii apar la 1042, deși cetatea Albanopolis se întâlnește și mai înainte. Cei dintâi cari se pomenesc în izvoare sunt cei de pe la Durazzo (6).

(1) V. și Schlumberger, *L'épopée byzantine, passim*.

(2) *Byzantinische Zeitschrift*, II, pp. 44—5.

(3) Jireček, *Geschichte der Serben*, I, p. 202. Din Bizanț se trimet aici preoți; Continuația lui Teofan, p. 291. Cf. și *De coerimoniis*, pp. 634—5.

(4) Ζαχλ. ὄρων, Κανάλη, Τραπεζούνων, Διακλείας; *ibid.*, p. 691.

(5) Continuația lui Teofan, p. 289.

(6) Ana Comnena, I, p. 221; II p. 174. Cf. Jireček, *Gesch. der Serben*, I, pp. 152—4 și în *Archiv für slavische Philologie*, XXI, p. 78 sqq.

Cât despre Vlahi, supuși cu toții de Vasile al II-lea Scaunului Ohridei (1), Tesalia întregă eră plină de dânșii, și un veteran care și-a scris amintirile, dând sfaturi de administrație și de politică, Kekaumenos, ne reprezintă simpla viață a acestor păstori, deprinși cu răscoala (μοῦλτος) și trăind în «mica lor țară» ca într'o lume aparte, în care oamenii Impăratului veniau numai pentru dijmă, stabilită odată pentru todeauna, prin bună învoeală, așa cum veniau mai târziu oamenii Domniei moldovenești în valea Câmpulungului. O administrație specială, ἀρχὴ τῶν Βλάχων Ἑλλάδος, a Vlahilor din toată Hellada, aveă grija, mai mult supravegherea, acestor supuși privilegiați ai Imperiului (2). Domn de fapt eră odată bătrânul celnic sau «fruntaș», στρατηγός, Nicolifă, «moș Nicolifă», πάππος Νικολιτζᾶ (3). Un omonim e pomenit, ca «Nicolifă din Seres», și în cronică oficială a lui Cedren-Skylitzes, printre cei amestecați în luptele «Bulgariei» nouă cu Bizantinii (4). Și un Drăcșan, Δραξάνος, apare în cronicile bizantine (5), apoi un Νεστορίτζης, un Ἡλιτζής, Nestoriță, Iliță, chiar un Ζαρίτζης, probabil de acelaș neam cu Nicolifă (6). Litovoiu, Voievodul din Gorj în veacul al XIII-lea, are aici un omonim, Λοτοβόης din Diavoli. Bizantinii află și ieau oile Vlahilor (7). Și între localitățile unde se ciocnesc oștile e și Câmpulungul cel de-al patrulea, pe lângă cel muntean, cel moldovenesc, cel maramureșean, Κίμδα Δόγγου din Pind (8). Regiunea, locuită și azi numai de Români, a Meglenului e anume pomenită și ea (9).

Supt Boris al II-lea, care luptase și cu Sârbii, Macedonia, partea de lângă lacul de Prespa, formase unul din «comitatele» Bulgariei, cu câte un boier în frunte. Boierul Sișman, despre care e vorba, fără nume, în Cedren (10), lăasă patru fii, cari poartă nume biblice: David, Moise, Aron, Samuil. Asemenea nume le dădeau cu osebite Bogomilii, Pavlichienii, cari-și întinseseră propaganda peste toată Bulgaria toc-

(1) *Byzantinische Zeitschrift*, II, l. c.

(2) V. mai ales pp. 77, 96.

(3) *Ibid.*

(4) *Ibid.*, pp. 452—3.

(5) *Ibid.*, p. 453.

(6) *Ibid.*, pp. 461, 462, 469.

(7) Kekaumenos, p. 28.

(8) Cedren, II, p. 457. V. castelul Λογγός, p. 465. Cf. studiile d-lui G. Murnu, în *Convorbiri literare*, XXIII.

(9) Cedren, p. 461.

(10) *Ibid.*, p. 434; Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, p. 88 și urm.

mai în acest timp(1). Erezia aceasta cu un caracter violent, fanatic, putea aduce unirea în porniri și fapte a tuturor elementelor de obârșie nobilă din acest Apus balcanic. Și, opusă cu furie ortodoxiei, care eră una din rațiunile de a fi ale Bizanțului, ea putea să dea luptători înviersunați împotriva dominației imperiale.

Din cei patru frați doi pier,—unul la Kalai Drys, între Castoria și Prespa, de «Vlahi chervanagii» (ὀδίται)— al treilea se înlătură prin mutilare și, unit cu alți șefi locali, alți *τοπάρχαι*, Samuil se răscoală, luând dela început, ca unul ce eră Bulgar de naștere și n'avea altă tradiție politică la îndemână, titlul de «monarh a toată Bulgaria» (μόναρχος Βουλγαρίας ἀπάσης) (2).

Cele dintâi acțiuni militare ale lui se petrec pe pământ mai mult românesc. Iea Larisa, amenință Salonicul, pradă de două ori în Peloponez. Când Vranas pleacă asupra lui și fiului lui, aceștia sunt găsiți și răniți în Tesalia. Stăpânirea lui Samuil se întinde dela Durazzo, în părțile Albanezilor, până la Sofia, pe care o atacă de două ori Impăratul Vasile, care eră să fie supranumit «Bulgaroctonul», Ucigătorul de Bulgari (3). Prespa, Ohrida, Prilepul, Uschiubul, Vodena, Bitolia (Βουτέλιον) (4), în regiuni cari n'au fost niciodată mai ales slave, sunt centrele puterii lui. Dacă în istoria luptelor cu Impăratul se vorbește de luarea de către Bizantini a Preslavului, a Vidinului (5), aceste locuri se răsculară probabil dela sine la vestea că un steag bulgăresc liber s'a ridicat în muntele apusean al Pindului. Prin acele părți n'a fost însă niciodată Samuil însuș sau cei de pe lângă el.

Cu moartea întemeietorului, care-și dădù o nepoată, Ecaterina, după Isac Comnenul și e intitulat Țar, βασιλεύς, de Brieniu, se mântue de fapt acest «Imperiu» cu un singur Impărat.

Fiu al lui Samuil și al unei femei din Larisa, Gavril-Roman eră poate pe jumătate Vlah. Unul din fiii săi, pretendent după sfărâmarea Imperiului, se chiamă Deleanos (Δολιανός la Psellos, p. 6 și urm.), din care nu știu cu câtă dreptate s'a putut face de istorici și filologi moderni slavul Deljan. Alusianos, fără puțință de o asemenea reducere la un prototip slav, se chiamă fiul lui Aron (6), și prietenul Vlahilor Kekaumenos

(1) V. un Δαβίδ ὁ ἀπὸ Ἀγριδῶν ca general în Samos mai târziu, *ibid.*, p. 479.

(2) *Ibid.*, p. 435.

(3) *Ibid.*, pp. 435—52.

(4) Jireček, *Gesch. der Bulgaren*, p. 196.

(5) Cedren, II, pp. 452, 453.

(6) *Ibid.*, p. 531 și urm.

il laudă ca un «vestit general» (1). Să nu uităm că unul din șefii de pe vremea lui Samuil se chemă Prusianus (2).

După ce Deleanos e orbit și Alusian fuge la Mosynopolis (3), lupta pentru neatârnare urmează. *Sunt aceleași elemente în aceeași țară*, dar ele se îndreaptă acum la Sârbi, la Mihăilaș (Μιχαηλάς), fiul lui Ștefan, cneazul acestora, și la jupanii lui (4). Fiul acestuia, Constantin Bodin (5), e proclamat Impărat la Uschiub, cu numele de Petru (6): îl ajută un Petrilo. Și să se noteze că, în același timp răsculându-se ducele Dunării Nestor cu ajutor peceneg, el e ajutat de acel Tatos din Silistra, de sigur Român, — Tatul — despre care am vorbit și aiurea (7). Mihail Ataliatul afirmă cu acest prilej că «la Dunăre sunt multe orașe și mari, având mulțime strânsă de toate limbile și hrânind și desulă oaste» (8).

Pretutindenii zbuconește vieața unui nou neam.

Când debarcă Normanzii, cu cari se înrudește dinastia sârbească — fiul lui Mihăilaș, Constantin, luând pe fata lui Robert —, când se ocupă de dâșii coasta, cu Avlona și Canina, ba chiar Ianina, Ohrida, Uschiub, Meglenia toată, când șefii albanezi fac legături cu năvălitorii și cu Venețienii, lagărul de iarnă al Frâncilor e în Larisa, în Tricala și se pomenește cu acest prilej și Ἐξεδόν, χωρίον δολαχικόν (9).

În sfârșit, supt Impăratul Mihail Ducas, avem o mișcare generală a Sârbilor, la care iau parte și Diocleați și Croați chiar, pe lângă ajutorul peceneg, *care cuprinde de sigur și elemente românești de pe malul stâng al Dunării*, luându-se la Nord tot malul Savei și Dunării până la Vidin, iar în această Macedonie, tot mai puțin slavă, prin Niș, Uschiubul. Bodin, șeful de răscoală în chiar aceste locuri, și Vâlcan, ruda sa, care comandă către Durazzo, conduc lupta, cu jupanii lor. Nici prezența Impăratului în Uschiub nu ajută (10).

(1) Θωμαστός ἐκείνος στρατιώτης; p. 22.

(2) Cedren, II, p. 469; cf. *ibid.*, p. 607.

(3) *Ibid.*, p. 533.

(4) *Ibid.*, pp. 715—719.

(5) Jireček *Geschichte der Serben*, I, 234, nota 3.

(6) Bodin ca nume de «Vlah»; Jireček, *Gesch. der Serben*, I, p. 234.

(7) Cedren, pp. 715—9. Cf. Jireček, în *Archiv für slavische Philologie*, XXI, p. 543 și urm.; Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, p. 81.

(8) Πολλὰ καὶ μεγάλα πόλεις, ἐκ πάσης γλώσσης συνηγμένον ἔχουσαι πλῆθος καὶ ὀπλιτικὸν οὐ μικρὸν ἀποτρέφουσαι; p. 204.

(9) Ana Comnena, I, pp. 70 și urm., 223 și urm., 236 și urm., 245 și urm. Cf. Kekau-menos, p. 67.

(10) Ana Comnena, I, p. 80 și urm., 181, 213—4, 204, 214, 294, 368, 411. Cf. Jireček, *Geschichte der Serben*, I, p. 235 și urm.

Și aici nu e vorba de o acțiune pur sârbească. Acea va începe mai târziu numai, când în Ștefan Nemanja serbismul își va găsi puternica întrupare națională.

Am ajuns astfel în apropierea anului 1100. Serbia singură a rămas să reprezinte pe Slavi în Balcani. Din «al doilea Imperiu» bulgar, care e, de fapt, al Albanezilor, Vlahilor și Slavilor macedoneni, rămăsese un singur lucru: numele de «Bulgaria» dat Ținutului pe care se desfășurase crunta și scurta lui epopeie (1).

V.

Serbia în luptă cu Ungaria.

In legătură cu pătrunderea, pe la 1100, a Ungurilor în părțile Croației, cu așezarea lor la Zara, Spalato — reședință de arhiepiscop latin—la Traù, cu avântul normand, cu extensiunea venețiană spre Orient, cu ambiția Curiei romane, și nu cu puterea rassei slave însăși, se ridică în acest veac al XI-lea «Serbia» adriatică, în părțile Diocleii și Travuniei, ca și în Hlmul herțegovinian. Acești regi, dintre cari face parte Ștefan Voislav, nu dau, de altfel, diplome slavone decât dela 1180 înainte (2). Influența religioasă și culturală latină o exercită arhiepiscopatul de Antivari (3), de care atârnau o sumă de episcopi în porturile vecine și în orașele din interior. «Preotul diocleat» — a cărui operă a fost de curând editată de Crnicić — încercă într'o lucrare latină să dea o bază tradițională acestui Stat în creștere.

Consolidarea Diocleii fu oprită de regii unguri ca și de Venețieni. Cei dintâi ieau la 1138 titlul de regi ai Ramei, prin care e să se înțeleagă Bosnia Banului Borić (4). Peste vreo jumătate de veac, Manuil Comnenul făcea un duce bizantin al Diocleii și Dalmației.

Voislav însuș avuse să se lupte cu Bizantinii, la cari stătut ca prins. El câștigă cea dintâi mare biruință asupra lor.

Numai dela 1100 încep a juca un rol însemnat Sârbii din părțile Timocului și Moravei, cari erau despărțiți de Dunăre prin «marele pădure a Bulgarilor», ca și prin castelele, pe rând ungurești și

(1) Cedren, II, p. 549.

(2) Jireček, *Geschichte der Serben*, I, p. 214.

(3) *Ibid.*, p. 216 și urm.

(4) *Ibid.*, p. 230.

bizantine, Semlin, Belgrad și Branicevo. Vâlcău, șeful lor, pradă până la Uschiub supt Alexie Comnenul. Fiul lui poartă numele, înrăurit de Unguri, de Uroș. El face politică ungurească și-și dă fata, Elena, după principele Bela. Indemnat de Unguri, marele jupan Uroș al II-lea se desface de Manuil Comnenul. Acesta trebuie să învingă și ajutorul trimis lui Uroș de Unguri. Deși supus Bizantinilor, urmașul său Desa își dă fata după un fiu al dogelui Vitale Michiel, conte de Osero și cumnat al regelui Ungariei. După trecătorul Tihomir, Ștefan Nemanina întemeiază o dinastie nouă. Eră de loc din Dioclea. El părăsește pe Bizantini cu totul și are să înfrunte pe gloriosul Manuil însuș. După moartea acestuia în sfârșit, el înaintează ca aliat al Ungariei, și *aceasta-l duce în Dalmația*, pentru care Papa încoronă ca rege pe al doilea Ștefan, (—1228). Și el ajunsese îndată până la Prizren. O altă putere eră să-l scoată însă din această Macedonie.

Astfel s'a desfășurat soarta Serbiei, până la Dușan. Că nici statul unitar n'avea un caracter național o arată titlul grec de Ștefan «Ducas» pe care-l iea Ștefan Radoslav, care se poartă ca vasalul lui Manuil Ducas, «Impăratul» care nădăjduia încă să-l păstreze.

VI.

Lupta Europei latine cu Bizanțul și noul Imperiu al „Românilor și Bulgarilor“.

Manuil Comnenul reprezentase o încercare, foarte interesantă, dar zădarnică, de a face ca Bizanțul să-și însușească toate puterile, de energie rară, de îndrăzneț avânt, de harnică inițiativă comercială ale Apusului în neconținută creștere năvălitoare. Pe jumătate latin el însuș prin mamă-sa, o principesă maghiară, soț a două Latine, încunjurat de Latini ca sfetnici și conducători de oștiri, dedat ca un Latin sporturilor cavaleresti pe cari le osândia maiestatea imobilă a bizantinismului, el eră mai chemat decât oricine ca să încerce această operă de adaptare, mântuitoare pentru Imperiu. Indată însă ce închise ochii, văduva sa și fiul său nevrăstnic fură înlăturati tocmai pentru această «latinofronie», bogății negustori italieni din Galata și Pera fură măcelăriți, ca exploataitori și eretici, ca «Latini spurcați» și ca bogătași, de o plebe pe care no înnebunise lăcomia și setea de răsbunare, și sângerosul Andronic Comnenul păstră, tocmai pentru atitudinea sa, fanatică și șovinistă, în acel conflict tronul. Răsturnat pentru cruzimile săvârșite împotriva nobilimii ce se ridicase la Curtea Comnenilor celorlalți, el fu înlocuit cu cei

doi Angheli, Isac și Alexie, a căror acțiune politică are în fond aceeași bază.

Sprijinind pe fiul lui Isac, a cărui soră era soția lui Filip de Suabia, Apusul urmărea politica sa firească, tendința sa logică de a domina supt toate raporturile acest Răsărit în decadență. Se continuă astfel lupta Ungariei latine pentru a-și supune pe Slavii din Serbia, lupta Veneției pentru a-și stabili autoritatea în Dalmația locuită de Slavi, silințele Sfântului Scaun de a da o vieță adevărată episcopatelor cari fuseseră întemeiate pe litoralul diocleat al Serbiei lui Ștefan Voislav și Vâlce, poftele normande de a lua și celălalt mal al Mării Ionice și Adriatice, creând o Albanie catolică supusă regelui celor două Sicilii și, în sfârșit, speranțele Impăraților de Apus, unui Frederic Barbă-Roșie, și mai ales unui Henric al VI-lea, de a realiza *Imperium orbis* cu puterile lor, «alamanice».

Poporațiile supuse Imperiului simțeau această stare de lucruri pe care o sădise expediția, mult timp biruitoare, a Normanzilor cari cuceriră Salonicul, străbătând tot Apusul peninsulei, unde se mai păstră amintirea vechilor răscoale «bulgărești». Pe același timp un «principe», un «jude» al Albanezilor apare ca ginere al marelui jupan Ștefan (1). După o sută de ani de liniște, supt marii Comneni, restauratori ai hotarelor lui Iustinian, supușii începură a fi foarte simțitori la abuzuri, cari nu puteau lipsi, Impărații fiind împovărați de sarcini, între cari ca mai nouă se înfățișă birul de răscumpărare dela Germani, *alamanikon*. Dacă alianța de familie a lui Isac cu regele Ungariei asigură la Dunărea sârbească, în toate părțile celelalte, orientate prin negoț tot mai mult către Apus, fierbea nemulțumirea.

Încă din vremea expediției lui Robert Normandul, «Maniheii», Bogomilii dela Adriatică încep să se miște: ei refuză serviciul și sunt pedepsiți pentru aceasta (2). Atunci izbucnește o răscoală în toată forma, al cărei centru e Beliatova. Se chiamă în ajutor și «Sciți», cari pot fi Pecenegi, dar și altfel de barbari. Căci despre favoritul Impăratului Nichifor Botaniates, din veacul al XI-lea, favorit cu interesantul nume de Borilă, care e—cum vom vedea—și al unui șef vlah din veacul următor, se spune că era «Scit sau Mys», ceea ce poate însemna Bulgar, dar și Român dela Dunăre (3). Aliți ai re-

(1) Jireček, *Geschichte der Serben*, I, p. 291, nota 2.

(2) Bulgari pedestri în oastea bizantină; Eustatie de Salonic, pp. 475—6. Sârbi în Salonic, p. 452. Un «Roman» dela Dunăre, p. 423.

(3) Bryennius, p. 146.

voltaților sunt și căpeteniile dela Glavinița și dela *Silistra* (1). Pare că asistăm la ivirea unor împrejurări ca acelea din vremea Țarului Samuil.

Data aceasta însă, Vlahii pe cari se sprijine mișcarea, se văd. Sunt păstorii întregului munte, și, când e vorba, pe urmă, de ajutorul lor la o luptă împotriva Pecenegilor, ei se deosebesc neted de Bulgari și se definesc astfel: «Vlahii, toți cei ce duc vieața nomadă» (*ὅποσοι τὴν νομάδα βίον εἶλοντο*) (2). De sigur că în toate expedițiile purtate de Impărați în aceste părți ei au îndeplinit rolul de auxiliari la care erau ținuți prin convenții speciale. Iscușița lor la luptele prin munți, sprintena lor vitejie bucuroasă sunt cunoscute de rabinul Veniamin Spaniolul, care a străbătut în a doua jumătate a veacului XI-lea, între alte provincii bizantine, și Tesalia lor, care ajunsese acuma o Vlahie-Mare (3). Pentru aceasta erau răsplătiți șefii lor și cu pământuri, cu feude militare. Aceasta se refuză lui Petru și Asan, doi celnici cu trecere mare între ai lor; cel dintâiu stăruind, ar fi fost și palmuit de un demnitar bizantin. Aceasta însemnă începerea, sau, mai bine, reînceperea răscoalei (4). Mărirea peste datină a dijmei pe porci, boi, oi pregătise materialul (5). Aceasta se petrecea în vremea când se organiza expediția împotriva pretendentului Vranas.

Locul anume al izbucnirii răscoalei nu se arată. Faptul că se întrebuițează pentru încălzirea spiritelor minunile Sfântului Dumitru ne ar îndreptă spre Salonic, unde curge mirul din oasele Sfântului. Dar între cele dintâi încercări e atacul împotriva Preslavului (6), vechii Capitale bulgărești. Preslavul ortodox, nu shismatica Ohridă, pe care o afurisiau an de an în scrisile lor călugării. Acest fapt, ca și îmbrăcarea coturnilor roși ai Impărăției chiar dela început, fără nesiguranța ce pare a se observa la Samuil, are, de sigur, un înțeles. Nu cel dat de istoricii bulgari, că frații ar fi fost din neamul vechilor stăpânitori (7), ci altul: acela că dela

(1) Ana Comnena, II, pp. 199, 232, 273-4, 279 și urm., 280. Cf. Manihei luptând contra Bulgarilor, *ibid.*, p. 340. V. mai ales II, pp. 297-8.

(2) *Ibid.*, I, p. 395.

(3) Și în *Arhiva istorică*, II, p. 25.

(4) Choniates, pp. 482-3.

(5) Gheorghe Acropolitul, pp. 20-1.

(6) Choniates, pp. 485-6, 486-7.

(7) V. și Jireček, *Geschichte der Serben*, I, pp. 269. Petru ar fi fost un nume luat, căci, după un pomelnic, căpetenia răscoalei se chemă întâiu Teodor.

început cărturari, inspirați de tradiție—poate acel Vasile din care noua dinastie făcù un «arhiepiscop al Bulgariei», un Patriarh pentru ai săi—avură partea lor de întetire și îndemn. Pentru a se înțelege, în sfârșit, și mai deplin începuturile revoltei trebuie să se noteze și aceea că în oastea răsculaților care luptă împotriva lui Vranas se găsesc și Cumani (1). Cumani se chemau însă—vezi și cazul Hunilor, al Tătarilor, etc.—, nu numai barbarii turanici, înrudiți cu Pecenegii, cari pe vremea aceea stăpâneau la Nordul Dunării, dar și supușii lor, statornici și creștini, Românii din veacul al XII-lea. Doar pe acolo se găsiseră Români în cursul campaniilor bizantine împotriva Ungurilor și pretendentul Andronic dăduse de Vlahi în fuga lui spre Haliciu; ba chiar se spune de Cinnamus că Vlahi ce merg cu Leon Batatzes împotriva Ungurilor «din locurile spre Marea Neagră» sunt «coloni din Italia» (2). Supt Comneni la Chilia se trimet prinși de Stat (3), și scriitorii bizantini știu că la acești «Taurosciți» o fiară din pădurile nesfârșite se chiamă ζόμπρος, zimbrul nostru (4). Și căciula acestor barbari erà cunoscută în Constantinopol (5). *Pentru a treia oară găsim această legătură între Pind și Dunăre, cele două puncte unde se trezește energia militară și politică a neamului nostru.*

A negă caracterul vlahic al răscoalei, e cu neputință. Il afirmă izvorul bizantin contemporan, ca și cronica bogată a cruciaților francezi cari căzură asupra Imperiului slăbănogit pentru a-l înlocui cu un alt Imperiu, latin, incapabil de vieață, cronica, vestită, a lui Villehardouin, care știe foarte bine, ca un luptător ce fusese, ce erà un «Bougre» și ce erà un «Blacque». Scriitorul grec vorbește de «limba Vlahilor», Βλάχων φωνή (6). Când scrisoarea Vlădicăi Vasilie către Papă începe cu «multas inclinationes et multas sanitates» (7), ne întrebăm în ce limbă a putut fi scris originalul. Căpeteniile au nume cari amintesc pe al luptătorilor lui Samuil: un Ioniță, frațele celor doi conducători și urmașul lor, un Litovoiu (Λιτοβόγης) (apoi Nicolae Litovoiu, dela Melenic) (8). Înaintea Salonicului apare

(1) Choniates, p. 503. Și «Romani», Bizantini se aflau între rebeli (*ibid.*, pp. 509—10.)

(2) *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, p. 86 și urm.

(3) Choniates, pp. 401—5. Unul e orbit acolo, altul exilat în Sciția. Deci se vede că nu e Chele de lângă Bizanț. Cf. *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 32 și urm.

(4) Choniates, p. 433.

(5) *Ibid.*, p. 432.

(6) Choniates, pp. 617, 673.

(7) Hurmuzaki, I, pp. 49—50, no. xxxv.

(8) Choniates, I, p. 564; Acropolitul, p. 81.

Vlahul Ἐτζοῦσιμένος (Sişman), la Seres, mai târziu, un Dragotă (1). Armele,—săgeți, sulți—, felul de luptă, năvălirile neprevăzute, organizația cu totul patriarhală, în care individualitățile, cu pasiunile lor, adesea criminale, au loc liber, arată pe deplin caracterul vlahic, păstoresc, nomad al mișcării. El a fost și una din cauzele neașteptat de răpezii întinderi și a deplinului ei succes. Impărțirea, ca moșii, între șefii a locurilor cucerite, e un obicei vlahic: Preslavul Mare și Provaton fură astfel «țara lui Petru» Πέτρου χώρα (2).

Cum eră firesc, două tendințe s'au desemnat dela început, în legătură cu tot trecutul. Mănați de sfătuitoarii lor învățați, Petru și Asan merg spre Răsărit, spre clisurile Balcanilor, unde bat și pe Împăratul grec, și spre Mare. Cetele lor se întâlnesc la Niș, la Sofia, la Constanța, la Varna, la Anchial (3). Indată vor relua năvălirile din vremea lui Crum spre Filipopol și Adrianopol (4),—pe cari Samuil nu le făcuse. Mai târziu numai, între datele, apropiate, ale morții lui Asan și lui Petru, se alege o reședință, și anume Tarnovo în Balcani, care n'avuse până atunci vreo însemnătate decât în analele transumanței vlahice (5). Atunci se poate da un nume nouăi stăpâniri pe care o moștenește, după o normă păstorească—ce se întâlnește și la Turci, păstrându-se și până astăzi, dar nu la Bulgarii de după Boris, deprinși cu norme de succesiune bizantine—cel mai în vârstă dintre bărbății neamului stăpânitor: Ioniță. I se zice ἄρχων τῆς Ζαγορέας, al «Transalpinei» balcanice, care echivalează cu teritoriul cedat la botez lui Boris, partea unde, *dincolo de Em*, i se păstrează încă și azi numele, în cele două localități, ale Zagorei Vechi și celei Nouă (6).

Pe de altă parte, regiunile ce fuseseră ale lui Samuil nu țin să se confunde cu Imperiul cel nou. Tot dintre Vlahi se ridică aici stăpânitori cari știu să se mănție. Pe când Sârbii pradă Prizrenul, Uschiubul, pentru ca, pe urmă, să fie bătuți la râul Morava și opriți de a mai lucra prin trecerea, *pe la Vidin*, a auxiliarilor unguri (7), un

(1) *Ibid.*, p. 80.

(2) Acropolisul, p. 23.

(3) Choniates, I, pp. 568—9.

(4) *Ibid.*, pp. 571, 612 și urm., 706.

(5) *Ibid.*, p. 620.

(6) *Ibid.*, p. 679.

(7) *Ibid.*, pp. 569, 588 și urm. Cf. Jireček, *Geschichte der Serben*, I, pp. 273—4.

Chrysos, românește Hârsu, iea pentru dânsul ținuturile macedonice (1). Cucerind Prilepul, după ce înfruntase pe Impăratul însuș, el străbate —întocmai ca Samuil— până în fundul Peloponesului, pe un drum cunoscut de Albanezi și de Vlahi(2). Reședința lui eră la Prosec, pe Vardar, sus pe stânci.

Ajutat de iurușul repede al Cumanilor săi, Ioniță-și poartă oștile în toată Tracia. El nu mai e, după 1204, când Impărăția ortodoxă a căzut, șeful rebel al Vlahilor prădalnici. Ortodoxia cere un reprezentant încoronat, luptător și stăpânitor. În această calitate se înfățișează el împotriva Latinilor stricători de lege, despoietori de biserici și mănăstiri, prigonitori de clerici. Toată intoleranța bizantină se strânge în jurul lui, îl sprijină și-l îndeamnă. Iată-l la Seres, la Berrhoe (Eschi-Sagra), la Filipopol, la Demotica, la Perint și până la Athyra. Orașenii din Demotica, unde eră adăpostit și Patriarhul, care moare acolo, îl proclamă Βασιλεύς (3).

Negocierile cu Papa trebuie înțelese ca o silință dibace de a căpăta și recunoașterea Apusului. Ioniță râvnește coroana Bizanțului, căci el e Impărat al «Romeilor (Romanilor) și Bulgarilor», precum în Apus purtătorul coroanei date de Papă la 800 e Impărat roman de nație germanică. Cancelaria romană e însă bine pregătită: datoare să cruțe pe Greci, apoi pe pupili, nu totdeauna supuși însă, din Constantinopol, ea știe numai de un «rege» și, înlăturându-se Romanii, în cari se face a vedeă Români, deci Vlahi — informații exacte veniau dela Curtea Impăraților Răsăritului—, ea vorbește numai de acești supuși dintru început: Vlahi și Bulgari. Iar, pentru a îndulci lecția, se intinde laudătoare, de o potrivă, asupra originii romane, ca și asupra antecesorilor imperiali din Bulgaria dela Preslav (4). Mai departe n'a putut ajunge întemeietorul Impărăției dela Târnova(5).

Ea nu puteă să dureze decât atâta timp cât erau Frâncii în Bi-

(1) Choniates, p. 643 și urm., 665. Cf. Jireček, *l. c.*, pp. 285—6.

(2) Choniates, p. 708.

(3) *Ibid.*, p. 835.

(4) Cf. *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, p. 124 și urm. Mă indoesc că scrisorile din anii 1199 și 1202—3 ar fi în adevăr anterioare anului 1204. Regret că n'am ediția școlii franceze din Roma a registrului lui Inocențiu al III-lea.

(5) Supunerea către Sfântul Scaun a episcopilor de Velbujd, de Preslav, de Uschiub, de Prizren (*Prisdiani*), de Niș și de Vidin (Hurmuzaki), I, p. 29, no. XX, nu arată de loc subordonarea lor către noul «Patriarh», și încă mai puțin întinderea Imperiului bulgăresc asupra acestor provincii. V. *ibid.*, p. 28.

zanț. *Trăiă prin elementul bulgăresc mai puțin decât prin oricare altul.* Și încă și în acest timp, în calea ei au stat totdeauna, nu Latinii, cari totuș au prins rădăcini pe coastele Adriaticei și în Morea, ci concentrările legitimiste grecești din Epir. Asupra acestora trebuie să ne îndreptăm luarea aminte, fiindcă ele nu înseamnă altceva decât, după sfărâmarea statului lui Chryses, la moartea acestuia, *întrebuințarea de Greci, — aici ca și în Tesalia — a acelui element nou cari sunt Albanezii și Vlahii.*

Urmașul lui Ioniță, mort, în împrejurări întunecate, lângă Salonic, pe care l-ar fi luat de sigur, nu fu vreunul din fiii lui Asan, Ioan sau Alexandru, cari pribegiră la Cumani, ci Borilă, fiul unei surori a mortului, pentrucă, precum s'a spus, el eră cel mai mare dintre reprezentanții casei domnitoare (1). Ioan Asan, urmașul său, după scurtă vreme, începe lupta cu Epirul, de care am vorbit.

Familia Angelos Ducas, care întemeiasă aici o domnie, un «despotat» — *numele se întâlnește acum întâiaș dată,* — eră înrudită și cu Bulgarii: un Radomir Bulgarul luase în veacul al XI-lea pe o Dukaina (2). În orice caz, ea știu, supt Mihail și fratele său, Teodor, să iea caracterul, simplu, patriarhal, potrivit cu populația din aceste văi. *Despotatul Apusului* (δεσποτῆς τῶν δυσηκῶν) (3) se prefăcū tot mai mult într'o Albano-Vlahie cu domni greci.

Cronica grecească a timpului arată că Teodor și-a supus, pe lângă Durazzo, care-i dădea legătură cu Marea, tocmai acele ținuturi cari sprijiniseră dela începutul veacului al XI-lea formațiunile politice din Apusul peninsulei: Ohrida, Prilepul, ținutul Albanezilor («Albanos») și Tesalia toată (4). Pe de altă parte, el ajungeă până la Salonic. La proclamarea sa ca Impărat, făcū slujba Arhiepiscopul bulgăresc, și acelaș cronicar asigură că Teodor a cârmuit bulgărește, după tradițiile politice și poate, adesea, și în limba de stat a Bulgariei (5). Impiedicând înaintarea Imperialilor greci din Asia, dela Nicea, cărorora le luă Adrianopolul, el părea menit să înnoească în forma bizantină, tradițională, ceea ce făcuse în forma revoluționară bulgaro-vlahică Ioniță.

Lupta dela Klokotnica, în 1230, dădū lui Ioan Asan în părțile

(1) Gheorghe Acropolitul, pp. 26--7, 35.

(2) Ana Comnena, I, p. 399.

(3) Pachymeres, I, p. 21. Cf. Jireček, *Geschichte der Serben*, I, pp. 293--4.

(4) Gheorghe Acropolitul, p. 27 și urm.

(5) Pp. 36--7.

vestice tot ce luaseră până atunci Epiroții și se enumeră Seres, Pelagonia, Prilep, Elbasan și *Marca-Vlahie* întreagă (1). Mai târziu Ioan, fiul lui Teodor, cel prins, orbit și apoi liberat de Țarul înrudit, merge cu șase corăbii în această Marea Vlahie, unde ocupă Pharsale, Larisa, Platamona (2). Al doilea Mihail Angelos ieșea Vodena și Ostrov, cedează Croia, în teritoriul albanez (ἐν τῷ Ἀλβανῶ) și alege ca reședință Larisa; Arta, Ianina, insulele vecine erau ale lui. El va lua ajutor dela Sârbi și Albanezi în luptele sale de revoltat (3). Vlahii nu-i vor lipsi, și între cei amestecați în luptele lui cu Niceenii pentru Diaboli, Prespa, Pelagonia, e și Borilă Lungul, Βορίλα Λόγγος (4). Nu trecea mult și, câțiva ani numai după moartea lui Ioan Asan, Paleologii din Nicea intrau în Constantinopol. Ei începeau prefacerea vechiului Imperiu universal, de o intransigență ortodoxă absolută, într'o «Rhomais» națională, aplecată la toate concesiile oportunismului religios. Atunci—și numai atunci—, cu schimbări dese de stăpânitori bulgari nevrâstnici sau netrebnici, *îi răspunse, în Zagora și dincolo de clisuri, o Bulgarie națională.*

Ea nu se întindea la Nordul Dunării. Pasagiul din Rubruquis: «ultra Danubium versus Constantinopolim: Valachia quae est terra Assani, et Minor Bulgaria, usque in Solonomam (5)», se referă la Valahia tesaliană, la Bulgaria „mică“ dela Ohrida, în legătură amândouă cu Salonicul.

Această nouă Bulgarie eră așa de slabă, încât, departe de a stăpâni ea la Nord linia Dunării, a primit neconținute înrâuriri stăpânitoare de acolo. Ungaria, refăcută după năvălirile Tătarilor, dă pe una din soțiile lui Ioan Asen, și fiullor Caliman, Căliman, poartă numele sfântului național maghiar Coloman (6). În afacerile bulgărești ca și în cele sârbești se amestecă tot mai mult Uroș, ginerele regelui Ungariei (7). În curând, întărindu-se Banatul, din nou creat, al Macioviei (Macsó), ca și cel, dela Apus, al Bosniei, un aliat prin căsătorie al dinastiei arpadiene, principele rutean Rostislav de Haliciu, al cărui fiu se numește Mihail, nu numai că joacă un rol de su-

(1) *Ibid.*, p. 46.

(2) *Ibid.*, p. 66.

(3) *Ibid.*, pp. 98—9, 151—2.

(4) *Ibid.*, p. 179 nota, 180.

(5) Și în Hurmuzaki, I, pp. 265—6.

(6) Gheorghe Acropolitul, p. 69.

(7) *Ibid.*, pp. 134, 162.

praveghetor la această graniță, dar se înfățișează și ca unul din pretendenții la tronul Țarilor (1). Și în sfârșit la Vidin se ridică, de sigur nu fără sprijinul Ungurilor și Românilor, acel Sfentislav care va ajunge să-și ocupe trecător Impărăția (2). Tot din aceste părți, va plecă apoi și Terterii, întemeietorul noii dinastii bulgărești.

Pe acest timp —și de multă vreme—supt Nogai țerile noastre erau cuprinse în marginile vastului Stat tătăresc, pe lângă care valoarea militară a Bulgariei după uzarea puterilor vlahie, cari nu mai jucau acum nici un rol, însemnă de sigur prea puțin. «Sciții de peste Dunăre», *παρίστριοι*, vor încercă îndată, prin fiul de Han Ciochi, o dominație directă a Tătarilor în Târnovo (3). „Cuman“ ca și Terterii, Eltimir e ginerele lui Myltzes, despre care se va vorbi îndată, și joacă un rol în luptele bulgaro-bizantine dela sfârșitul veacului al XIII-lea (4).

Totodată pământurile macedonene, cu Ohrida, sunt smulse între Niceeni și Bulgari. Dintre «ciobanii» și «boarii» (*ποιμένες, σιδώται*) «bulgari» de acolo se ridică și uzurpători ca Dragotă (5). Până în Rodope pătrund turmele vlahie ale «Dacilor», dintre cari se citează pe la 1330 un Șerban, *Σορμπάνος*, amestecat în luptele celor doi Andronici (6). Vlahii au ajuns însă după 1261 credincioșii și vitejii ajutători ai Imperiului: îi vedem așezați pentru paza Capitalei între Constantinopol și Vizya (7). Și în acelaș timp frații lor dela Dunăre, «Tătarii creștini», Alanii (*Ἀλάχοι, Αλάνοι*), conduși de episcopul de Vicina, sunt strămutați mai adânc în Impărăție, unde în curând se revoltă (8). Rolul lor ca apărători ai Asiei Mici împotriva Turcilor a fost expus aiurea (9).

Vlahia-Mare cu «Megalo-vlahiții» săi, trăia în autonomia ei îndătinată. Fiul bastard al lui Mihail al II-lea de Epir ieia pe fata unuia din șefii lor, Taronas (10). Dar Andronic al II-lea Paleologul vrea să așeze acolo pe fiul său Teodor, soț al fetei ducelui catalan din Atena:

(1) Jireček, *Geschichte der Serben*, I, p. 315 și urm.

(2) Pachymeres, p. 181.

(3) *Ibid.*, II, p. 80.

(4) *Ibid.*, pp. 406—7.

(5) *Ibid.*, p. 120—1, 12. Cf. *ibid.*, p. 80.

(6) Ioan Cantacuzinul, I, p. 147.

(7) Pachymeres, II, pp. 106—8.

(8) *Ibid.*, p. 307 și urm.

(9) Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 137 și urm.

(10) Pachymeres, II, p. 84.

Frânci și Bizantini ar fi atacat împreună pe «domnul» local. Cășă-toria nu se făcû însă și acest dinast luă pe Irina, fata din flori a lui Andronic; lui Teodor i se păstră o despăgubire în părțile grecești ale Etoliei (1). Totuș Latinii îngustară neconținut provincia lui Ioan Duca al Tesaliei (2). El fu ucis în curând de nepotul său, despotul Acarnaniei și Etoliei, fiu al contelui Cefaloniei (3).

Ofensiva latină, catolică, normandă nouă se sprijină pe Albanezi (4), dacă nu și pe Vlahi. Dar și în Tesalia aceste domnii separatiste grecești stăpânind o populație vlahică despre care izvoarele n'au de ce să ne vorbească, dispar în certe și crime. Ioan Orsini, acest comite al Etoliei și Acarnaniei, cade omorit de însăș soția lui. Fiul, minor, al comitelui Nichifor, se adăpostește la principesa de Ahaia—latină—, în Patras. Mamă-sa Ana e primită la Curtea Paleologilor, și Impăratul, care va ispiți la dânsul și pe moștenitor (1337—8), ajunge domn în tot Epirul, unde vieața liberă a Albanezilor, cari se amestecă puternic în aceste schimbări, nu se putuse ridică mai mult decât în Tesalia vieața liberă a Vlahilor (5).

Trebui mai târziu cucerirea lui Ștefan Dușan, regele sârbesc și Țar, cu toate schimbările ei (Simion, fratele lui, în Epir, Hlapen în Berrhoe și Vodena, Albanezul Blasiu Matarango lângă Durazzo, Novac la Prespa), pentru ca în Preliub Tesalia să capete un nou Domn. Dușan el însuș se ziceă de altfel la 1349 și «despot de Arta» (peste Albanezi) și «Blachie comes». Tot atunci Arta căzû în mâinile «despotului» Simion, fratele, pomenit mai sus, Țarului (6). După moartea lui Dușan, și Tesalia ajunse a lui Simion, după ce Nichifor, reapărut o clipă, căzuse în luptă ca dânsul. Fiul lui Preliub, Toma, stăpâni numai în Ianina, nu și în Arta, ajunsă național albaneză. Apoi în haosul politic al luptelor pentru domnie dintre Andronic cel Bătrân și cel Tânăr, iar apoi între Ioan al V-lea și Ioan al VI-lea, Vlahii se strâng în alcătuire deosebită supt sebastocratorul și despotul Gavril Ștefan, care moștenise pe unul dintre diadohii stăpânirii lui Dușan; ei cer pe Cantacuzino la ei și capătă pe Ioan Angelos. Apoi tot ei, Malacasii, Buii, Mesariții: *Μαλακασιοί, Μπουϊοί και Μεσαρίται*, se arată liberi, *ἀβασίλευτοι*, ascultând numai

(1) Gregoras, I, pp. 237—41, 249.

(2) *Ibid.*, pp. 278—9.

(3) *Ibid.*, p. 318. Cf. Ioan Cantacuzinul, I, pp. 495—504, 509 și urm.

(4) Jireček, *Geschichte der Serben*, I, pp. 322—3, 338—9.

(5) Gregoras, I, pp. 536, 546, 553—4.

(6) Jireček, *Geschichte der Serben*, I, pp. 395, 415, 420.

de «filarhii», de celnicii lor, cari ieșiră înaintea Impăratului (1). Pe lângă șefii bizantini trăia însă instituția veche, ἀρχή, căreia i se zice acum κεφαλή, supt Turci *chefaliia* (2).

Luptele acestea ale lui Ștefan Dușan pentru a lua Impărăția pe care și-o disputau tânărul Paleolog Ioan al V-lea și istețul bătrân Ioan al VI-lea, Cantacuzinul, se poartă toate în Macedonia, și la capătul ei spre Tracia și spre Mare, Berrhoe, Seres, Salonic. Ștefan fu proclamat «Impărat al Romanilor și Serbilor» și uns de un Patriarh slav. El eră să-și încheie zilele ca stăpânitor macedonean, la Diaboli, găsindu-și locul de odihnă în Uschiub, fără ca părțile deia Dunăre, unde înaintau Ungurii, al căror Banat bosniac rămase în picioare, să fie prea mult ținute în seamă. Acolo, la Nord, Ludovic cel Mare, regele Ungariei, din ramura napolitană a Casei de Francia, ducea mai mult decât tatăl său, Carol-Robert, o mare politică imperială, menită să așeze în Constantinopol pe un moștenitor, mai puternic și trainic, al lui Balduin de Flandra. Căutase să organizeze politic și militar hotarul despre Tătari, din care ieși pentru el o neașteptată și neplăcută Moldovă, lângă o Țară-Românească neatârnată, și el eră să încerce, prin luarea Vidinului, prin crearea Banatului bulgar—tatăl său întărise Timișoara, unde stătea adesea,—luarea în stăpânire a Balcanilor. Polonia fu căpătată prin moștenire. Astfel Dușan eră răspins către Constantinopol, în acelaș timp când întărirea dominației venețiene pe coasta balcanică a Mării Adriatice îi închideă drumul spre Apus, de unde o singură dată veniră soli ai Papei, dar numai pentru împăcarea cu Ungaria.

Eră, de fapt, cu pretenții asupra Constantinopolei, un stat macedonean, cu aceleași elemente de sprijin ca și în formațiunile de stat anterioare, *poate ceva mai pronunțat slav, pentru că începuse acumă curentul de emigrare al Albanezilor către Hellada*. Și ca stat macedonean a și pierit, în lupta dela râul Marița (20 Septemvrie 1371), după care se stinse, în urma concurențelor săi uciși, în deplină obscuritate, și fiul lui Dușan, cel de-al doilea și ultimul Țar sârbesc.

Vechea Diocleea încercă atunci să ne organizeze deosebit. Trei frați răsăriră pentru aceasta, pe la 1370, într'un timp când Greci cu nume mari țineau Avlona și Kanina și Albanezi înlocuiau pe dinastii

(1) Ioan Cantacuzinul, I, p. 474, II, pp. 309—10, 312.

(2) *Ibid.*, pp. 320—1. La p. 322: ἀρχοντες ἐν Βλαχία ἑ: φωσσοῦτον ῥωμαϊκὸν καὶ ἀλβανικὸν. V. și p. 355. V. cartea mea *The Byzantine Empire*, p. 202 și urm.

greci în Epir (familia Spatas). Cel mai nou istoric al Sârbilor, d-l Jireček, recunoaște că *numele de Balșa al celui mai însemnat dintre ei, e vlahic*. Cei trei frați încercară a răspînge pe Turci, dar fură învinși într'o luptă mai mare, după 1380. Totuș și mai departe ei se mănținură între Turci și Venețienii de pe coastă, având și pierzând după împrejurări Budua, Drivasto, Antivari și chiar Scutari, pe când la Durazzo Albanezul Carlo Topia—numele e al lui Carol de Anjou—inlocuîă pe dregătorii vechiului stăpân, regele normand al Neapolei.

Topia, neamul Spatas din Arta și Ianina, Ducaginii, Pastrovicii, Leca Zaccaria sunt nume însemnate în lupta pentru neatârnare a Albanezilor. Și trebuie să se admită că Epiroții au avut în aceste mari și grele silințe măcar un statornic și sigur aliat, pe Vlahi. Aceasta cu atât mai mult, cu cât acei Albanezi, *αὐτόνομοι νομάδες* din Tesalia, de cari vorbește Cantacuzino (1), sunt de sigur Vlahi și tot așa Malacasii, Buii, Mesariții, pomeniți și mai sus(2).

Comitatul lui Lazăr Greblianovici, despotatul bizantin al fiului său Ștefan, vasal al Turcilor, cărora le servi în Asia Mică, turbulenta activitate, cu schimbări mari de noroc, a lui Gheorghe Brancovici, lăncezeala fricoasă a fiilor acestuia constituie mai mult un *capitol de istorie dunăreană, pe jumătate unguresc*. Belgradul, Semendria, Golubaciu sunt cele trei locuri în jurul cărora se concentrează aceste ultime sforțări. Și ridicarea Bosniei, din care politica maghiară făcù un regat, a Herțegovinei, dezvoltată cu decret imperial dintr'un simplu Voevodat—nu mai puternic decât al unui Hrvoie, al unui Sandali, cari stăpânesc *hinterlandul* dalmatin în cea dintâi jumătate a veacului al XV-lea — înseamnă acelaș lucru: *învierea prin influența regilor Ungariei a părții de către Dunăre din neamul sârbesc*. Ea scăzù odată cu energia ungurească și pieri cu mult înainte ca aceasta să se fi stins cu totul.

Insemnătatea tot mai mare a Mării Negre de când Genovezii, ajutători ai Paleologilor, îi despicau siguri valorile și ridicau contoare pe țarmuri, tindeă să creeze o vieață separatistă în regiunea porturilor. Un Mylzes stăpâni câtva timp Mesembria și Anchialul, cari se întoarseră la Imperiu, din care însă erau să se despartă pentru a formă zestrea principesei bizantine menite Țarului bulgăresc Constantin Tih (1). Mylzes, un vechiu dușman al acestuia, pe

(1) I, p. 450.

(2) *Ibid.*, p. 474. Cf. Jireček, *Geschichte des Serben*, I, p. 424, nota 5.

care-l și închisese odată în Stenimachos, eră ginerele lui Ioan Asan și, când se retrase pe moșia sa dela Scamandru, fiul său luă pe o fată a împăratului. O soră a acesteia se măritase cu Miliutin, fiul lui Uroș al Serbiei (2). Acest Ioan fiul lui Myltzes, sau «Ioan Asan», jucă apoi rolul de pretendent.

Am văzut situația de conducători pe care o au mai multe decenii între «Alanii» români episcopii de Vicina, la despărțirea Țării Dunării (3), Luca (4) și alții dintre cari Țara-Românească va lua, curând după înființarea ei, supt Alexandru Basarab, pe cel dintâiu exarh patriarhal, ca episcop și Mitropolit.

Pe acel timp luptele interne dintre Greci, ca și luptele acestora cu Bulgarii, cu Sârbii ridică aventurieri, cari ocupă trecător anume teritorii. Ei vin mai ales din Nord. Astfel acel Momcilă — din «momč», fecior de oaste, — care aveă peste o mie de călăreți și din care Bizanțul făcū odată un despot (5). Astfel «Alanii» Itilis și Temiris — Tătari curați —, Ungurul Janos, Ἰωάνης, Rusul Ivan (6). Astfel cei 2.000 de Cumani, cari merg prin Dalmația în Tracia și sunt exilați apoi pentru înțelegeri trădătoare cu «Sciții» în Lemnos, Thasos, Lesbos (7). La «Sciți» fugise și Sișman, fiul Țarului Mihail cu sora lui Ștefan Sârbul, și Bizantinii amenințau să-l trimeată cu corăbii la Vidin (8).

În cursul luptei legitimiștilor din Constantinopol împotriva lui Ioan Cantacuzinul, regenta Ana cerū ajutorul lui Balica din Karbona (Μπαλίκαν τινά, τοῦ Καρβωνᾶ ἄρχοντα). Acesta trimete, cu 1.000 de ostași aleși, pe Teodor și pe Dobrotici (Τομπροτίτζαν), cari răscoală orașele dela Mare. Balica (v. și Balc, Balița, etc.) e un nume românesc, și Dobrotici nu înseamnă decât «fiul lui Dobrotă», nume general balcanic, întrebuintat și la Români (v. Dobrotești, Dobroteasa ș. a.), cari au o întregă serie de nume asemănătoare: Lăiotă, Balotă, Calotă, Coșotă, Boșotă, Gêrotă, Còcotă, etc. Dintre cei doi *condottieri*, Dobrotici avū mai mult noroc: fu făcut soț al fiicei puternicului curtean Apokaukos și stra-

(1) Pachymeres, II, pp. 210—1, 343.

(2) *Ibid.*, p. 349 și urm. Cf. și *ibid.*, p. 435. Cf. Jireček, *Geschichte der Serben*, I, p. 323.

(3) Cf. *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 47 și urm.

(4) Pachymeres, II, p. 377.

(5) Gregoras, pp. 703—4.

(6) Ioan Cantacuzinul, I, pp. 173, 468. La p. 175 Românii sunt numiți de cronicar Ὀγγροβλάχοι și Tatarii «Sciți». Aiurea suntem Geți (pp. 465—6).

(7) *Ibid.*, p. 259.

(8) *Ibid.*, II, pp. 19—20, 52 și urm., 55.

eg, precum Momcilă ajunsese despot. După înfrângerea dela Selymbria și întoarcerea lui Teodor, el rămâne și mai departe la Constantinopol, până ce capătă cuibul de pradă al Midiei lângă Mare. Acolo fu silit să se predeă, de trupele unite ale lui Ioan al V-lea și lui Ioan al VI-lea (1). Pe atunci ar fi încercat, după Hopf (2), să așeze ca Împărat în Trapezunt pe Mihail fiul lui Ioan al V-lea Paleologul, după care și-ar fi măritat o fată. Mai târziu el își află alt adăpost la Kozeacon și Emona apoi lângă Mesembria la Kalliakra și prin anii 1370 avu de lucru și cu Genovezii, cari erau acuma, în locul Tătarilor, domni și în Cetatea-Albă, ca și în Chilia (3).

Inseamnă oare aceasta că el eră, cum i se pare lui Schiltberger, Bavarezul scăpat din robia turcească, un principe separatist (4)? Să vedem.

Țarul bulgăresc Alexandru își împărți stăpânirea între fiii Sișman și Strașimir. Pentru că mai fuseseră stăpânitori bulgărești în Vidin, acesta din urmă, soț al unei fete a lui Alexandru Basarab și cumnat al lui Uroș, Țarul sârbesc, care ținea pe cealaltă fată, fu așezat în acest oraș, cu drepturi imperiale depline, pe cari le vădesc diplomele păstrate dela el (5). Dobrotici nu eră însă în nici o legătură cu familia Țarilor, și el nu înlocuește vechiul său nume de șef de bandă cu un altul, luat din șirul domnitorilor anteriori. Pământul său n'are hotare bine definite. Dar Varna ca și Kavarna, ca și Silistra, ca și Chilia și castelele dela mijloc erau vechi posesiuni patriarhale (6), pe cari el n'ar fi îndrăznit, din punct de vedere religios, să le încalce. (Numai Bizantinul târziu Chalkokondyles (7) dă lui «Dobrotikes Bulgarul» *pământul pe unde se merge către Varna și Kalliakra* și cronicile turcești adaugă Varna «și țara vecină».) Nu pentru gurile Dunării s'a luptat el cu Genovezii, ci pentru că, în războiul acestora cu Venețienii, vestita «guerra di Chioggia», va fi fost tocmît de către Republică. Calitatea lui eră numai aceea de «domn de Zagora», de «domn bulgăresc» (8).

(1) Ioan Cantacuzinul, II, p. 585 ; III, pp. 62—3.

(2) *Griechenland*, II, p. 28, col. 1 Miklosich și Müller, *Acta patriarchatus*, I, p. 367, no. CLXVI.

(3) V. Iorga, *Notes et extraits* I, p. 9.

(4) *Reisen*, ed. Neumann, p. 39.

(5) I. Bogdan, în *Archiv für slavische Philologie*, XVI, p. 544 și urm.

(6) Miklosich și Müller, *Acta patriarchatus*, I, p. 95.

(7) P. 326. Cf. *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 51.

(8) Hopf, *l. c.*, II, p. 28, col. 1.

După moarte Genovezii îi zic numai: «domnul Dobrotici» și fiului, urmașului său Ivanco nu i se dă nici un titlu. Din tratatul pe care-l încheie acesta cu Genovezii la 24 Maiu 1387 se vede că el avea un «teritoriu», dar că el putea cuprinde *un singur* consul genovez, că n'avea orașe cunoscute—cum e Varna, care la 1366 era încă a lui Sișman, precum se vede din cronica expediției lui Amedeu de Savoia, și în Bulgaria,—căci s'ar fi spus anume; că totuș avea un punct la Mare, căci el e asigurat contra atacului corăbiilor Republicei și, în sfârșit că,—precum se înțelege și din numele solilor, Costa și «Jolpanus», ceea ce înseamnă Ciolpan, nume des la noi în veacul al XVII-lea (1)—supușii săi *nu* erau numai Bulgari și nu în rândul întâiu Bulgari, ci «Greci, Bulgari sau alții, oricari ar fi (2)».

Partea dela Dunăre era toată a lui Sișman: Nicopolea, Siștovul, Silistra (3). Noul stat muntean, pornit, în clipa năvălirii turcești, pe o ofensivă menită să-l substitue imperialismului slavo-bizantin, luă supt Vlaicu Vodă Vidinul și Nicopolea (4) și al doilea sau al treilea urmaș al lui Vlaicu, care fusese scos de împrejurări din Vidin în folosul lui Strașimir, Mircea, avea, pe la 1387, pe lângă principatul său și feudele ardelene: «Țerile Tătărești», deci tot ce stăpâniseră Tătarii la gurile Dunării, până la «principele Dimitrie», pomenit într'un privilegiu de comerț ardelean din acest veac (5), apoi «ambele maluri ale Dunării până la Marea cea Mare» și cetatea Silistrei (6). În actul din 1390, un tratat solemn cu Polonia, Mircea e domn al Silistrei și numai «despota terrarum Dobrodicii»,—Ivanco fiind acum, foarte probabil, mort; stăpânirea asupra malului drept al Dunării nu se mai pomenește, dar nu ea a fost înlocuită prin această mențiune, ci cealaltă: a «țerilor tătărești». Odată, e vorba de «multe orașe turcești», dar titlul se mănține în liniile generale acelaș până la 1406, pentru ca dela acea dată să dispară, reapărând doar la 1413, în vară (7).

(1) Ciolpan se chiamă și un fel de copaci. V. tabla la Cronica expediției în Morea, ediția Comisiunii Istorice a României.

(2) *Notices et extraits des mss. de la Bibliothèque du Roi*, XI, pp. 65—71. Cf. *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 55 și nota 1.

(3) Leunclavius, *Historiae*, col. 266, 268—9.

(4) V. articolul meu *Lupta pentru stăpânirea Vidinului*, în «Convorbiri Literare», anul 1900.

(5) Zimmermann-Werner-Müller, *Urkundenbuch*, II, p. 315, No. 917, an. 1368.

(6) Cipariu, *Archivul*, pp. 77—8=*Sbornicul* din Sofia, IX (1893), p. 327=Hasdeu, *l. c.*, p. 5 și Venelin, *Documente vlaho-bulgare* (rusește), p. 9.

(7) V. și I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țerii-Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, I, București 1905, p. 3.

Nu e vorba numai de forme zadarnice, cari se găsesc doară într'o cancelarie veche. Am spus aiurea că, după înfrângerea Turcilor de Sârbi la Pločnik, Mircea a trecut Dunărea luând cetățile de pe celălalt mal. Expediția lui Ali Pașa le smulge însă dela Bulgari: și Nicopole, în care se închisese Sișman, și Silistra, predată de acesta și unde se așează Iacși-beg Timurtaş-oglu. Cronică turcească spune însă apriat că «pe aceste castele și cetăți altădată, trecând Dunărea, le ocupaseră Muntenii în Bulgaria». După moartea lui Murad, ucis în lupta dela Cosovo, Mircea își reieă posesiunile de peste Dunăre, cari cad iarăș supt Turci la 1391—2, Sultanul Baiezyd trecând în 1394 Dunărea pentru a cuceri și malul stâng. De aceea la 1392 Mircea își zice numai Domn «din munți până la hotarele tăfărești». Această stare de lucruri ține până la năvălirea lui Mircea din 1393—când se ocupă, poate, Nicopolea,— în orice caz până la expediția dela 1396, când cruciații redau creștinătății malul stâng. Profitând de lipsa Sultanului, Mircea revine, și de aceea, după distrugerea Țaratului de Vidin, Baiezyd apare în 1397 ca să ocupe Silistra, poate și Nicopol. În Maiu 1399 Muntenii aveau iarăș amândouă malurile. Și nu ne mirăm că Mircea o spune în 1406—13 (dar nu în 1403), pentru că el așezase în domnia asupra Osmanilor pe prietenul său Musa. «Orașele turcești» îi fură cedate acum ca feudă. În sfârșit expediția lui Mohammed I-iu, biruitorul asupra lui Musa, face să se piardă, în 1417, Severinul și Giurgiul. Soarta Țerii-Românești eră hotărâtă. Dar, la orice răscoală, Dan al II-lea, Vlad Țepeș, Mihaiu Viteazul, Radu Șerban se aruncară asupra cetăților dunărene, — nu ca Români, ci ca reprezentanți ai ideii imperiale creștine.

Cu aceasta se oprește deocamdată cercetarea noastră. Încă în veacul al XV-lea, scriitori bizantini ca Laonikos Chalkokondyles (1), știau bine că «acelaș popor s'a așezat din Dacia până în Pind și în Tesalia» și că «unii ca și ceilalți se zic Vlahi (2)» și în sfârșit că, asemenea în limbă cu Italienii (*παραπλησία των Ἰταλῶν*), samănă cu ei și în felul de vieață, de arme și în toată pregătirea (*σκευή*). Și, însemnând că între posesiunile despotului Teodor eră și Pindul, el spune că «acolo sunt Vlahi, de acelaș graiu cu Dacii dela Dunăre» (3).

* * *

(1) P. 35.

(2) «Ὁ δὴ καὶ ἀπὸ Δακίας ἐπὶ Πίνδον τὸ ἐς Θεσσαλίαν καθῆκον ἐνοικῆσαν ἔθνος· Βλάχοι δὲ ἀμφοτέρωθεν ὀνομάζονται.

(3) *Ibid.*, pp. 77—8. Caracterizarea că sunt un neam aplecat spre traiul nomad (*πρὸς τὸ νομαδικώτερον τετραμμένον*) e luată după cei din Pind.

Din această scurtă ochire se desfac pentru judecătorul obiectiv următoarele concluzii:

a) Că dincoace și dincolo de Dunăre s'a desfășurat până în veacul al VII-lea, la venirea Bulgarilor, dacă nu aceeași vieță națională — limba fiind deosebită, romanică de o parte, mai mult slavă de altă parte, — aceeași vieță politică;

b) Că Bulgarii năvălitori s'au contopit răpede între supușii lor slavi, fără a le da măcar o formă de Stat originală, datorită lor;

c) Că această dintâi «Bulgarie» avea caracterul cultural grecesc, și nici decum pe cel slav, poate chiar după creștinarea lui Boris-Mihail;

d) Că Simion Țarul nu creează altă vieță politică decât a necontenitei râvniri către Constantinopol, pierzând deci opera înaintașilor săi în ordinea de idei bizantine;

e) Că, nefiind o capitală, decât târziu la Tungea, ținutul drept al Dunării nu interesă direct pe Bulgari, că el nu eră poate nici administrat de dânsii și că admiterea unei prezențe a lor ca stăpânitori pe malul stâng e o imposibilitate; că Rușii au atras luarea aminte asupra acestui ținut;

f) Că rassa albaneză și rassa vlahică ridică după căderea Imperiului bulgar o nouă «Bulgarie», în care elementul lor e precumpănitor;

g) Că ea nu ajunge nici la Dunăre, nici la Marea Neagră;

h) Că aceeași e soarta celorlalte formațiuni apusene, și a Sârbilor diocleați; că Vlahii creează Imperiul Asăneștilor și că Vlahi și Albanezi susțin partea de Apus a lui supt Hârsu, pe când în cea dela Răsărit Vlahi din Pind și Români-Cumani dela Dunăre dau o mare parte din luptători;

i) Că Serbia diocleată creează prin Nemanja statul sârbesc unitar;

j) Că numai când Paleologii prefac Βασιλεία τῶν Ῥωμαίων în Ῥωμαῖς, Bulgaria, mărginită în hotarele ei, capătă un caracter național;

k) Că, în același timp, supt dinastii greci și șefi proprii, Epirul albanez și Tesalia vlahă trăesc aproape neatîrnate, fără a se putea însă consolida;

l) Că pe Macedonia, ajunsă mai pronunțat slavă prin emigrarea spre Sud a elementului albanez și vlah, se sprijină mai mult Imperiul, care nu e național sârbesc, ci roman de Răsărit, al lui Dușan.

m) Că Nordul Dunării dă stăpâni tătari, dinastii bulgari, auxiliari

vlahi Peninsulei Balcanice înainte de întemeierea statelor românești;

n) Că Dobrotici e un simplu aventurier, ocupant al unui castel într'o țară în care se aflau și Greci și «alte nații»;

o) Că Vlaicu Vodă și Mircea, Domni ai Țerii-Românești, au încercat a relua pentru Români tradițiunile Imperiului, că au avut Dunărea până la guri și fără Mohammed I-iu ar fi rămas acolo.

Aceste încheieri nu caută a îngustă nici un drept național existent astăzi, dar ele sunt de natură a face să se respingă pretenții cari trec dincolo de acest drept, singurul de care o minte luminată și un suflet cinstit—necesare și în călăuzirea popoarelor—au a se conduce.

ANEXE

(Menite să arăte supremația culturală a Românilor asupra Balcanului în veacurile următoare.)

I.

15 Iunie 1646. Mateiu Basarab, Domnul Țerii-Românești, face o danie mănăstirii Maicii Domnului din Trebinje (Herțegovina).

Бѣ законѣ повелѣ гѣ бѣ сномъ ісавомъ на възсѣко лѣкто десетвовати елика
лице стезжит. И свѣдѣши апсѣлы ѣти и вѣносни ѡци свѣщаает на помоцѣ
и на бѣгодѣтелство дша нашем, и прѣдаше на послѣднимъ чедомъ нхъ ѡви
мѣтвомъ и бѣдѣнїемъ и постомъ, ови мѣстнѣмъ и поканїемъ ѡгрѣбати се ѡт
взсѣккы зази, сѣ възсѣконъ вѣрою да готови бѣдемъ слышати сладки гласъ:
прїидѣте къ мнѣ възси трѣждаица и вѣрѣменѣни и азъ споконъ ви, прїи-
дѣте бѣгословенїе ѡца моего наслѣдшннѣ еготованое вамъ црство ѡтъ слд-
женїе мнрѣ възлакахъ бо се дасте ми части, възжеджахъ напости мѣ, страненъ
бѣхъ и въведости мѣ, волень и въз темнице бѣхъ прїидосте къ мнѣ. Се же
и азъ бѣгослѣни и бѣгочистнїи хрѣстолюбїи и самодержжанїи Іѡ Матею
Басарабъ воводжъ, вжїею мѣстїею бжїею дарованїе ѡвлѣаицо ми и гспд-
воецо ми възсонъ земле оугрѣвлахїнское ревнѣ послѣдовати сво дрѣвнимъ
црѣмъ и гїдарѣмъ и земазна сѣ бѣгодѣтелство и мирни проповодише и нвен-
омѣ црствїе сподобише се. пакн възпоменѣ гѣдвами слово Давнда пророка
и цра глнца: бѣженъ мѣжъ мнѣшитъ вес днѣ ако сѣмотрнѣтъ словеса сво[а]
на сѣдъ въз вѣккы неподжитсѣ. И пакн ѣмже вѣобразомъ жааетъ еленъ на ис-
точники воднїи, сице жааетъ дша мое къ теке бѣ. Тѣмъ же сво жаанїемъ
въжедѣлѣхъ гѣдва ми къ сѣтомѣ бжѣтвнѣмѣ мнѣстнрѣ глнми Требнїе, храмъ
спенїе прѣсѣтѣннѣ влѣчнїе ѣши бѣце прѣнодѣннѣ Марїѣ ѡтъ сѣбескою земле,
подкрѣпнннѣ и стврднннѣ счнннѣхъ и приложи гдѣ ми сѣмѣ мнѣстнрѣ вишннѣ
на възсѣко лѣкто по тысаца ѡсми сѣтѣхъ аспри и прнхѣдѣши братїемъ спнзее(?)
двѣтѣкъ аспрїи, да бѣдетъ сѣтомѣ мнѣстнрѣ въз скрѣпленїе и бжѣтвннн
инокомъ въз пншѣ, а гѣдвами бѣчное възпоменїе. И по ѡтшествїю гѣдвами
ѣхъ естъ въз сн мнрнѣ сѣмѣртъ, аще комѣ възрѣчитъ гѣ бѣ начиннѣтъ скнптра
внннѣ влѣдѣемъ влѣашкое земле или ѡтъ срдчнѣго плада гѣдвами или по грѣ-
сѣхъ нашѣхъ или ѡтъ иноплѣмнннѣ мѣнннѣ сѣ именннѣ бжїи како стврднннѣ
скн хрнѣовѣа гѣдвами, да по мнѣлостннѣ сѣга мнѣстнрѣ ѡтъ бѣга данѣго
вамъ стеканїе сѣ чнннѣмъ дѣхъ сѣннѣ наставннѣтъ, іакѣжъ самъ хѣ сѣпъ нашъ запо-
ведасъ и речъ: бѣдете мѣстннѣ іакѣ да имати раздрѣшенїе грѣхѣомъ въз страшннѣ

ное и второе пришествію и мѣтва же и покров прѣчѣстіа матере наше бже и всѣхъ сѣихъ да предварити и сподобити и ш хѣ сѣдїе стати и зрещи дрѣг дрѣга веслими лица въ црствн нбснѣкми въ вѣки вѣкомъ амин. Се же оубо и сведтелію положи гедвами пан Гіѡрма Бел Бан кралевскїи и пан Драгомир Бел Двор. и пан Радѣа Бел Дог. и пан Строе Бел Ви[с]т. и пан Дїнкѣа Бел Спатар и пан Преда Бел Ключ. и пан Барѣа Бел Стол. и пан Радѡул Бел Ком. и пан Држгшнн Бел Пех. и пан Костантин Бел Пост. и и[с]правни[к] пан Ъдрице Нз[с]тдр[а] вторїи дог. И писахъ азъ Строе въ настола градоу ѡ Тржговице, мѣца юн. еї дни, шт Ядама въ лѣтѣ зрнд.

(«Glasnik», din Sarajevo, XXIII, 1911, fascicula a 4-a, pp. 523—5 no. II.)

8 Ianuarie 1702.

II.

8 Ianuarie 1702. Constantin Basarab, Voevodul Terii-Românești, face o danie mănăstirii Maicii Domnului din Trebinje.

. . . Тогу радн на сіе мое желаніе сице кон давшн ми сѣ винѣк ѣкѡ прїиде прѣвсцпени . . . тель и митрополитъ Нектарїе . . . к намъ приносѣ и хрсѡвѣль дѣда моего ш ѣзѣк почившаго Юѡ Мавїа Басарава Коеводы сотворшагѡ мѣсть и пожалованїе стѡмѡ и вѣштвенномѡ монастырю именовемѡ Требинню шт сербскїа земан, идеже есть храмъ оупенїе прѣстыа вѣдца ншеа бца и приснѡдѡвы Марїа, ѣмже хрсѡвѣль. Тогда во днѣх его вгдства прихѡждахѡ вѣговѣрнїи и . . . прїимахѡ мѣстнню на все лѣто. Бывшемѡ же ѡвомѡ стѡмѡ монастырю на мѣстѣк ѡтдалѣномѡ и не могѡщым ѣнокѡм растоаца ради мѣста прїити шт тогу врѣмене ѣскати тоа . . . чиненыа мѣстына оу ѣннхъ бывшихъ гедрен прѣжде нас. Оувндѣвшхъ же ѣ азъ вѣїимъ сѣ ѣзволѣнемъ наследствѡющїи емѡ вышперечѣномѡ гедрю прадѣдѡ моемѡ сїе вгосгодное дѣло и хрсѡвѣль егѡ гѣдрства ш мѣстнни шт тогѡжде прѣвсцпенагѡ вышперечѣнагѡ митрополита намъ прѣставленый рѣвнѡ по гѣдѣк ѣзѣк и по той вышперечѣнои стѡи ѡбїтѣли и не хотѡщїх ѡставити томѡ вгосгодномѡ дѣлѡ егѡ гдства моего вышперечѣнагѡ прадѣда ѡ ѣзѣк оупокѡеннагѡ презираемѡ быти, сѣзволїхъ из свѣтлагѡ сѣдца и ѡбновїхъ ѣ азъ ѡвїи ветхїи хрсѡвѣль егѡ гедтва и чиннхъ да прїидѡтѡ багѡговѣннїи ѣноци шт ѡбагѡ монастыря ко ѣсполнѣнїи третїаго лѣта по мѣстыню, да прїимѡтѡ и шт нас по можности нашии мѣстыни шбаче по пѣнѣземъ ѣ, еже чинит талерѡв мѣ. Да вѣдет тѡе на оутвержѣнїе стѡмѡ монастырю ѣ багѡговѣнным ѣнокѡм на пїцѡ, моемѡ же гедтѡв и оупокѡеннымъ родителемъ моїм на вѣчнѡю памѣть. Оуставнхъ дати и братїемъ прихѡдѡщїымъ мѣстына ради на нхъ потреѣс и ѣждивѣнїе

по пкнземь аѡ, еже чинит тѡлрѡв ѿ ѿл. И оуставнх и оутверднх гдсво мое, да бѣдет сѡм вчинѣнаѡ мастына неподвижна и непоколебѣма и презираема дондеже мене гдѣ бѣгъ поддержит во житїи семъ. Я по представлѣнїи нашемъ ѡт мїра сегѡ, ѣгѡже гдѣ бѣгъ изберет и оудостѡит быти гѣдремъ и ѡбладѡтелемъ сей землїи оугрохїйской (!) моли́те́льнымъ гласѡмъ оусерднѡ ѡбѡгѡ желѡемъ да воспрїиметъ сїе ѡше бѡгѡбѡднѡе дѣло ѡкленѡе к сей стоїи ѡбители бѡгѡволи́те́льнымъ срдцемъ и млстивнѣмъ на ѡво зрѣнїемъ ѡчѣсь, и да не презрїт сегѡ и да бѡгѡволи́т не ѡста́вити да прїидет сїе вышенѡписанѡе и сочинѡе и оутвержденѡе пода́нїе млстїини во ѡсксѡдѣнїе и оумалѣнїе ѡлїи какомъ ѡбразѡмъ во всеконечнѡе лишѣнїе ѡлїи забвѣнїе. Но по оуставлѣнїю из моѡгѡ бѡгѡволи́те́льнаго срдца и сочинѣнїю сѡммы ѡглавленїѡ ѡлїи множаѣ да оумносердствнтсѡ щедро пода́те́лнсю свою ѡвымъ бѡгѡволи́тнїмъ ѡконѡмъ прострѡтїи деснїцѡ. Бѣгъ же во трѡнїи славіи мѡм мастыню подающаго ѡт смѣртїи ѡзбѡвѡлющїи и живѡтѡ вѣчнѡи сїце комѡ ѡвѣщѡавѡи не ѡста́вит ѣгѡ рѡкѡи ѡсксѡдѣтїи ѡт вѣсѣхъ бѡгѡ сѡхѡдѡщїхъ сѡ высотѡи сѡ мїрнѡмъ превѡвѡнїемъ во своѡмъ гѣпѡдствѡвѡнїи и во вѣщѣкъ вѣдѡщемъ во жїзнїи непрѡста́ющїи во мѣсто зѣмнѡхъ щедроудѡвнїи воздѡстѡт ѣмѡ н[з] обѡлѡ и мѡдѡ потрѡснѡю и прѡисполнѡнѡ и дѡшѡ ѣгѡ насѡитїт видѣнїемъ своѡго лїца сѡ вѣсѣми млстивнѡми в повѣчернѡмъ днїи вѣчнагѡ своѡгѡ црствїѡ. И оутверднх сїи вѣсѣстнѡи и бѡгѡбѡднѡи хрѡсѡвѡлѡ сѡ подпїсѡми вѣсѣхъ бѡгороднїхъ и вѣкрнїхъ ѡбрнѡвѡе моѡгѡ гѣпѡдства, ѡже подпїсѡются по ѡименемъ: гѣпѡднѡ Кѡрнѣкъ Бѣл. Бѡл. и Стрѡбѣ Бѣл. Двѡбрннѡкъ и Дїнкѡл Бѣл. Лѡгѡфѡт, Мнѡхїл Кѡнтѡксѡзнѡ Бѣл. Спѡтарїю, Шѡрѡвѡн Бѣл. Бнстїѡр и Бѣрѡгѡл Бѣл. Ключѡрѡк и Дѡмнїтрѡшѡкѡ Бѣл. Пѡстѡлннїкъ и Шѡрѡвѡн Кѡнтѡксѡзнѡ Бѣл. Пѡхѡрннїкъ и Рѡдѡл Бѣл. Стѡблннїкъ и Бѡс[нѣк] Бѣл. Кѡмнѡ и Тѡмѡ Кѡнтѡксѡзнѡ Бѣл. Глѡшѡкрїю и Кѡстѡнѡдїнѡ Бѣл. Пнѡтѡрїю, и стрѡїте́лѡ Стѡѣфанѡ Кѡнтѡксѡзнѡ вторнїи лѡгѡфѡт.

И напїсѡ сѡ сїи хрѡсѡвѡлѡ во гѣпѡдѡствѡющѡемъ грѡдѣ Бѡксѡрѡци, в четѡри на десѡтнїи годѡ моѡгѡ гѣпѡдствѡвѡнїѡ, ѡт Исѡра.

Іанѡарїѡ днѡ и, во лѣто ѡт создѡнїѡ мрѡс ѡзѡї.

[Pecete:] Иѡ. Кѡстанд. Бѡсарѡвѡкъ ѡѡѡѡѡдѡ вѡжно мастыню гѣп... оугрѡвѡлѡхнѡск...

Originalul în arhiva mănăstirii Sava. Copie de S. Novacovici în *Starine*, XVI, p. 100—101.

Ibid., pp. 529—531, (n° VII.)

III.

Milstii bjiu Io Costandin Nicolae Voevod i gospodaru zemle vlahiiscae davat gospodstvami siiu cinstitu hrisovu alu. Domniei Meale sfinții și dumnezeestii mănăstiri denu cetatea Silivrii, care și scaunul la Mitropolie iaste, unde să

prăznuiască hramul preasfintii stăpâni noastre născătoarei de Dumnezeu și pururea Feçoară Maria, ca să fie aceștii sf[i]nte mănăstiri milă de la Domnia Mea să aibă a luare pre anū sare, bolovanī 200, de la Ocna, însă la vreme cândū iaū și alte sfinte mănăstiri, pentru că, această sfântă mănăstire fiindū fără de ničo milă și fără de ničunū ajutoriū de aiurea, de ničo parte, și avândū numai hrisovulū răposatului unchiului Dumniei Meale Ioanū-Vodă, făcutū pe această milă, fost-aū întăritū și răposatulū și vreadniculū de veānica pomenire părintele nostru Io Nicolae Alexandru Voevodū și cu hrisovulū Domniei Sale, dupre cumū amū văzutū Domnia Mea aceale hrisoave la sfânta această mănăstire. Dreptū aceaia și Domnia Mea, pentru ajutoriulū prea-curatii maicii lui D[u]mnezeū, încă am întăritū și amū înnoitū mila această a sfintii mănăstiri și cu acestū cinstitū hrisovū alū Domniei Meale ca să fie sfintii mănăstiri de ajutoriū și de întărire și părinților călugări ce să vorū afla lăcuiori acolò, de hrană și de chivernisire. Iarū Domniei Meale și cinstiților și răposatilor părinților Domniei Meale veānică pomenire, și, văzândū Domnia Mea că într'acea cetate a Silivrii lăcuescū mulți creștini de ispravă, amū adaosū Domnia Mea și cu altă milă: să aibă unū dascālū să înveațe copiii de acolò carte elinească; pre carele l-aū și găsit și l-aū așazat, și s'aū făcutū și acolò școală elinească, care iaste și această o facere de bine de ceale mari neamulū creștinescu. Rânduit-amū darū Domnia Mea ca să dea pentru chiverniseala și plata aceluī dascālū pre anū de la Cămara câte tl. 80, de care pohtimū și rugămū și pe frații noștri întru Hs., pravoslavnicii Domni cărorā înū urma noastră li să va încredința de la atot-țiitoriulū Dumnezeu acestu cinstitu Scaunū alū țărāi aceștia, ca să înnoiască și să întărească milele acestea ce sântū mai susū zise, și, pentru chiverniseala călugărilor ce să vorū afla pe vremi lăcuiori acolò, și pentru plata dascālului, și cu hrisovū Domniei Sale dumnealorū, și cu mai mare sumă, pre care cătū îl va îndura Domnulū Dumnezeu să dea, ca și prea-curata Feçoară să-i fie pururea de ajutoriū și rugătoare către prea-înnaltulū Dumnezeu și pentru sufletulū Domniei Sale, și să-lū păzească întru Domnia lui cu lină pace și cu fericită sănătate și înū veaculū viitoriū să-i fie sufletulū la bunū răpaosū. Iarū carele denū Domni s'arū ispiți să strice și să strămute această danie și milă ce s'aū făcutū sfintii aceștia mănăstiri, pre unulū ca acela îlū supunemū blestemului și osândirii ceī veānice, și să-i fie părășū sfânta și preaslăvita Născătoarea de Dumnezeu la înfricoșatulū și nefățarniculū județū, cândū va fi cea a doa venire a Domnului și Mântuitoriului nostru Is. Hs., întărindū hrisovulū acesta cu totū sfatulū cinstiților și credinčoșilorū veliților boiarī ai Divanului Domniei Meale: panū Iordache Crețulesculū Velichii Spătariū panū Barbulū Merișanulū Velichii Dvornicū, panū Costandinū Văcăresculū Velichii Logothetū i panū Antonache Vlastò Velichii Vistiarū, panū Iana-

chie Rosetă Velichii Comisă, pană Mihaiache Rosetă Velichii Postealnică, pană Costandină Velichii Păharnică, pană Costandină Ramadană Velichii Cliuceară, pană Costandină Brâncoveanulă Velichii Stolnică, pană Grigorie Filipesculă Velichii Sărdară, pană Costandină Lambrină Velichii Slugeară, pană Barbulă Văcăresculă Velichii Pitară și ispravnică Sculi Alexandrevă vtori Logofătă. Și s'au scrisă hrisovulă acesta la anulă de'ntăiă dentru a doa Domnie a Domniei Meale aiă, înă orașulă Scaunulă Domniei Meale, în București, de Gherge Logofătulă za Divană, vnucă Gherge Șufariulă otă Târgoviște, în anulă de la Zidirea Lumii, leată 7240, iară de la Nașterea Domnului și Mântuitorului Nostru Is. Hs. 1732, mșta Mai 5 dni.

Io Costandină Voevodă.

(Monogram cu aur, pe fond roșu; pecete cu inscripție slavă.) Costandină Văcăresculă Velă Logft. pročtennomu. Sculi Alexandrevă vt. Lgtu. pročt.

(Bibl. Ac. Rom., doc. Aristarchi.)

IV.

Cu mila lui Dumnezeu Noi Grigorie Alexandru Ghica Voevodă, Domnulă Țării Moldovii.

Facemă știre cu acestă hrisovă a Domniei Meale tuturoră cui să cade a ști că ni-amă înștiințatu Domniea Mea de rândulă sfinții mănăstiri ce să numeaște Lavra cea Mare, unde este hramulă Sfântului Athanasie de la Athon, că lăcuescu acolo cățva părinți călugări și să păzește rânduiala ei cu bună cuviință, și, văzindă Domniea Mea și hrisoave de milă ce au [a]vută și de la alți luminați Domni, de puțină milă, să ia de la țara această, câte cincizăc de lei pre anulă sfânta mănăstire, și doi lei și giumătate cheltuiala trimisului, aseamenea amă întărită și de la Domniea Mea, rânduidă ca să ia acești bani 52 pl. lei pe totă anulă, nelipsită, de la Cămara gd., pentru ca să-și aducă aminte părinții călugări să roage prea Dumn[e]zeu pentru țara această, ca să-și dăruiască ceale bune, ferindu-o de ceale reale, și pohtimă și pre alți luminați Domni ce Dumnezeu va rândui pe urma noastră ca să-și întărească pentru pomana țării și a loră večnică pomenire. Și s'au scrisă hrisovu acesta înă Eși, întrunția Domnie a noastră, înă anulă ală doilea.

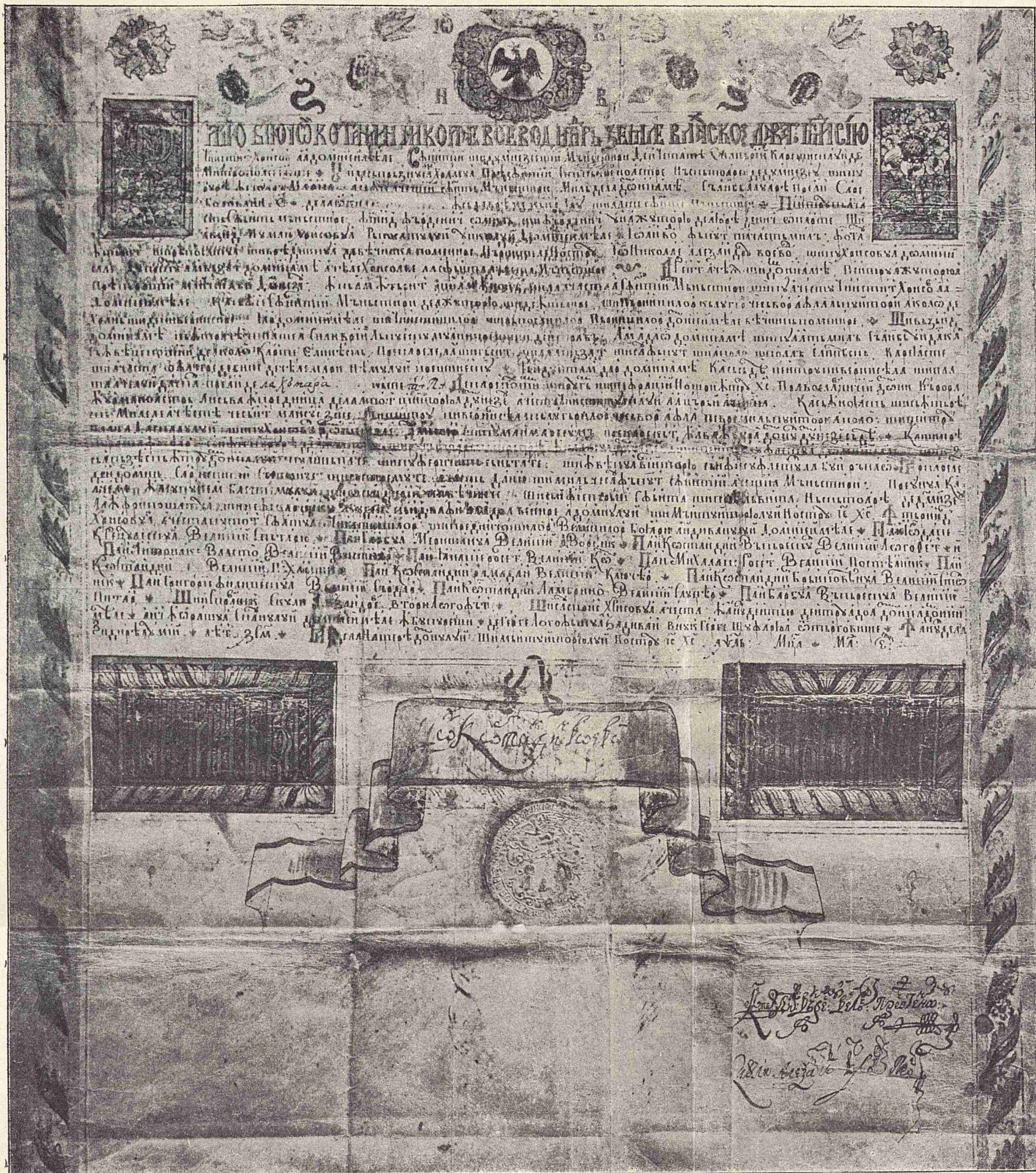
1765, Mai 11.

(Pecete mică octogonală.)

Io Grigorie Ghica V.

(Bibl. Ac. Rom., doc. 214/CXXV.)

Mihalache Rosetă 3 Logft. procitelnom.

Analele Academiei Române

	L. B.
<i>Tom. XXXII. — Memoriile Secțiunii Istorice</i>	14.—
Știri despre veacul al XVIII-lea în țările noastre după corespondențe diplomatice străine. I, 1700—1750, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Arhiva senatorilor din Chișinău și ocupația rusească dela 1806—1812. III. Amănunte asupra Moldovei dela 1808 la 1812, de <i>Radu Rosetti</i>	1,60
— IV. Amănunte asupra Țerii-Românești dela 1808 la 1812, de <i>Radu Rosetti</i>	2,—
Despre elementele cronologice în documentele românești, de <i>N. Docan</i>	—,50
Partidele politice în Revoluția din 1848 în Principatele Române, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,60
Studii privitoare la numismatica Țerii-Românești. I. Bibliografie și documente, de <i>N. Docan</i>	1,20
Știri despre veacul al XVIII-lea în țările noastre după corespondențe diplomatice străine. II, 1750—1812, de <i>N. Iorga</i>	—,80
Conflictul dintre guvernul Moldovei și mănăstirea Neamțului. I. Înainte de 1 Iunie 1858, de <i>Radu Rosetti</i>	1,60
Marele spătar Ilie Țifescu și omorirea lui Miron și Velișco Costin, de <i>I. Tanoviceanu</i>	—,50
Luptele dela Ogretin și Teișani din zilele de 13 și 14 Septembrie 1602 (7111), de <i>General P. V. Năsturel</i>	—,50
Conflictul dintre guvernul Moldovei și mănăstirea Neamțului. II. După 1 Iunie 1859, de <i>Radu Rosetti</i>	1,50
Din amintirea unui boier Moldovean din jumătatea întâi a veacului XIX, Dimitrie Ghițescu, 1814—1878, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,70
«Doamna lui Ieremia Vodă», de <i>N. Iorga</i>	1,—
Sociologia și socialismul, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,20
Despre metoda în științe și în istorie, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,20
Țara Severinului sau Oltenia, de <i>Dr. At. M. Marienescu</i>	—,50
<i>Tom. XXXIII. — Desbaterile Academiei în 1910—1911</i> (<i>Sub presă</i>)	
» <i>XXXIII. — Memoriile Secțiunii Istorice</i> (<i>Sub presă</i>)	
Francisc Rákóczy al II-lea, înviatorul conștiinței naționale ungrești și României, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Un călător italian în Turcia și Moldova în timpul războiului cu Polonia, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Două documente privitoare la Revolta boierilor din țara Făgărașului în favoarea lui Mihnea Vodă numit cel Rău 1508—1510, de <i>Ioan Pușcariu</i>	—,20